

#MeToo מפיה בפמיניזם הישראלי ובמאבק בהטרדה מינית רוח גבית אבל גם רוח צדית¹

אורית קמיר

הצגת הנושא

מאז חקיקת החוק למניעת הטרדה מינית, בשנת 1998, השקפת עולמו הנורמטיבית הלכה והשתרשה בציבור הישראלי. דרך המלך שבאמצעותה השתרשו הנורמות החקוקות כוללת פעולות שהחוק מורה לקיים: השתלמויות לעובדים במקומות עבודה, הכשרות של ממונות על ביצוע החוק, קיום הליכים משפטיים ומשמעתיים, ופרסומם של פסקי דין. לצד דרך זו, החברה הישראלית עברה מאז חקיקת החוק טלטלות וסערות סביב פרסומים על תלונות שהוגשו כלפי דמויות ציבוריות מוכרות.

העיסוק הציבורי הרחב בהטרדה מינית החל בישראל בשנת 2000, עם פרסומן של תלונות על הטרדה מינית שהוגשו נגד יצחק מרדכי: אלוף בצה"ל, שר בממשלה, מתמודד על ראשות הממשלה ודמות ציבורית מרכזית, מוכרת ומוערכת. התלונות הבשילו לכתב תביעה, ההליך המשפטי הסתיים בהרשעה, וההתרחשות כולה זכתה לסיקור תקשורתי נרחב והסעירה את הציבור. קשר השתיקה נפרץ, הטרדה מינית הוכרה בשיח הציבורי כתופעה חברתית, והועמדה לדיון ער.

בשנת 2003 התפרסמו תלונות על הטרדות מיניות שביצע עופר גלזר, שהיה נשוי אז למיליארדרית שרי אריסון. סיקור הפרשה נמשך עד שנת 2007, כשגלזר ריצה את עונש המאסר הקצר שהושת עליו בכלא מעשיהו, ושילם פיצויים למתלונות. בתוך כך, בשנת 2006, התפוצצו שתי פרשיות בעלות פרופיל גבוה, שליוו את השיח הציבורי עת ארוכה ועוררו סערת רגשות עזה במיוחד. חיים רמון, שהיה באותה עת שר המשפטים, החדיר את לשונו לפיה של קצינה בצה"ל ללא הסכמתה. זו התנהגות המהווה הטרדה מינית אסורה מסוג "מעשה מגונה", וחיים רמון, שהתפטר ממשרתו, הועמד לדין והורשע (בינואר 2007).² הוא ריצה את העונש הקל שהושת עליו (120 שעות לתועלת הציבור ופיצוי של 15,000 ש"ח לקצינה, ללא קלון), ולא חזר לחיים הפוליטיים. משה קצב, שהיה נשיא המדינה, הואשם ביוני 2006 בשורה של הטרדות מיניות ומעשי אונס. התלונות, החקירות, האישומים וההליך המשפטי העסיקו את השיח הציבורי במשך עשור, עד שחרורו של קצב מן הכלא בדצמבר 2016. התפטרותו של קצב מן הנשיאות והרשעתו התקבלו בהסכמה ציבורית רחבה. הטרדות מיניות הפכו, לצד עבירות מין חמורות יותר, לחלק בלתי נפרד מן השיח התקשורתי והציבורי.

בראשית שנת 2012 התפרסמו עדויות על כך שראש הסגל במשרד ראש הממשלה ואיש אמונו של ראש הממשלה, נתן אשל, הטריד מינית עובדות שהיו כפופות לו. בעסקת טיעון בהליך משמעתי של נציבות שירות המדינה פרש אשל מן השירות והתחייב לא לשוב אליו. במחצית שנת 2013 פנו תא העיתונאיות ועיתון הארץ להנהלת ערוץ 10 בדרישה לחקור טענות של עשר נשים שהעיתונאית עמנואל רוזן הטריד או תקף אותן מינית במסגרת עבודתו. חקירת המשטרה שנפתחה בעקבות החשיפה אמנם לא הביאה להגשת כתב אישום, אך רוזן פרש מהגשת התוכניות בתקשורת. במרס שנת 2014 הוגשה תלונה למשטרה על הטרדה מינית שביצע סילבן שלום, שהתמודד באותה עת על תפקידו של נשיא המדינה. אף על פי שהתלונה חלה על אירועים שהתיישנו ולא ניתן היה לפתוח הליך משפטי, רבים מתומכי שלום הסירו את תמיכתם בו, הוא הסיר את מועמדותו, ובסופו של דבר הוא פרש מן החיים הציבוריים. לאחר סיום כהונתו של הנשיא קצב עקב פגיעות מיניות, עצם החשש שאדם ביצע הטרדה מינית נתפס כשולל את האפשרות שהוא

¹ אני מודה מקרב לב לחברות ולסטודנטיות שקראו טיוטות קודמות של מאמר זה ותרמו לשיפורו הניכר בהערותיהן החשובות. ביניהן רבקה אלישע, מיה צחור, רחל בנזימן, ליאור גל כהן, איה מרקביץ' והידי נגב.
² לדיון מפורט ראו אורית קמיר, 2008, "משפט, חברה ותרבות בפרשת חיים רמון: ניתוח עבירת 'מעשה מגונה', מוסכמות חברתיות רלוונטיות והצעת 'החוק למניעת כפייה מינית'", המשפט י"ג, 289.

יכהן בתפקיד המסמל את המדינה. במאי אותה שנה נודע שמועמד אחר, מאיר שטרית, חתם על הסכם השתקה עם עובדת משק בית שטענה שהוא הטריד וניצל אותה מינית. חקירת המשטרה אמנם נסגרה, כי העוזרת סרבה לשתף עמה פעולה, אך יתכן שהפרסומים גרמו להפסדו של שטרית בהתמודדות על הנשיאות, ולסיום הקריירה הפוליטית שלו.³

במקביל, במהלך כל שנת 2014 וראשית שנת 2015 נאלצו חמישה ניצבים במשטרת ישראל לפרוש מתפקידיהם עקב פרשות שעניינן ניצול מרות לשם הטרדה מינית וקבלת טובות הנאה מיניות מפקודות וכפיפות (ניצבים יוסי פריינטי, קובי כהן, ניסים מור, חגי דותן וניסו שחם). כל אחת מן הפרשות זכתה לתשומת לב רבה, וכולן יחדיו היו בחזקת רעידת אדמה ציבורית. חלקן הסתיימו בהרשעות פליליות. בהמשך, בסוף שנת 2015 התפטר חבר הכנסת ינון מגל לאחר שפורסמו כמה עדויות על התנהגותו המינית הבוטה כלפי נשים שלא הסכימו לכך (והוא לא הכחיש). אף שהחקירות המשטרתיות נגד מגל לא הניבו כתב תביעה, הוא לא שב לחיים הפוליטיים. בראשית שנת 2016 התפרסם ששחקנית איימה לתבוע את תיאטרון חיפה על הטרדה מינית מצד משה איבגי. בעקבות הפרסום נחשפו עדויות של עשר נשים נוספות, וחקירת משטרה הובילה להגשת כתב אישום נגד השחקן המוכר והבולט.

מאז אוקטובר 2017, הגל של עיסוק ציבורי בהטרדה מינית מכונה #MeToo. בשונה מן הגלים הקודמים, מקורו בהתעוררות שהחלה בארצות הברית (סביב התלונות על אונס של המפיק ההוליוודי הרווי וינשטיין) ולא בחשיפה של פרשה מקומית. משמעות הדבר היא שגל זה אינו תוצר אורגני של התהליך המתמשך המתקיים בישראל מזה שני עשורים, אלא הוא בבחינת יבוא, המכיל בחובו רכיבים זרים לתנאי הארץ ותושביה. בתוך כך, עיקר העיסוק האינטנסיבי ב-#MeToo מתרחש בתקשורת הוירטואלית.⁴

מאמר זה נכתב כשנה וחצי לאחר תחילת מיזם #MeToo. בשלב זה דומני שאין ספק שהמיזם היווה גל חשוב של התעוררות נשית, והעלה את המודעות ציבורית לתופעת ההטרדה המינית ולכאבן של קרבנותיה. הדברים נכונים, ככל הנראה, במיוחד ביחס לאוכלוסיה הצעירה, שזוכרת פחות את הגלים הקודמים של ההתעוררות הנשית שהוזכרו כאן, ושהתקשורת הוירטואלית ממלאת מקום חשוב בחייה. אני רואה בתרומה זו של מיזם #MeToo "רוח גבית" לפמיניזם הישראלי ולעיסוקו בהטרדה מינית ובפגיעות מיניות בכל. אין ספק שרוח גבית זו היא בעיני רצויה ומבורכת. לצד זאת, דומני שמקץ שנה וחצי יותר ויותר ישראליות וישראלים מודעים לכך שרכיבים במיזם #MeToo מהווים גם "רוח צידית" אשר דוחפת את הפמיניזם הישראלי בכיוון שאינו אותנטי לו, ואף אינו רצוי.⁵ במאמר זה אני מציעה שמקורו האמריקאי של גל זה ואופיו ה"וירטואלי" הם היסודות אשר תוצריהם מאיימים להסיט את הפמיניזם הישראלי

³ לדיון במקרים אלה בהקשר רחב ראו אורית קמיר "מעשה לילית" כפאניקה מגדרית ומשפטית: ציד מכשפות בישראל 2014, בין מיתולוגיה, חברה ומשפט", *עלי משפט* י"ד, 143-174 (2018).

⁴ אבהיר שאני משתמשת בביטוי "תקשורת וירטואלית" כדי לציין בעיקר את מה שמכונה "הרשתות חברתיות", אך גם תקשורת באפליקציות כגון ווטסאפ, אינסטגרם וכיוב'. בשונה מן התקשורת הממסדית, המחויבת לכללי אתיקה עיתונאיים (כולל בדיקת אמינותן של ידיעות ובקשת תגובה ממושאי כתבות), תקשורת חדשה זו אינה מחויבת לשום סוג של אתיקה הומאנית. בהעדר "עורכים" שחובה עליהם לשמור על שיח הוגן ואמין, היא מאפשרת התבטאות תוך הסתתרות מאחורי אנונימיות או תוך שימוש בבוטים. מהלכים כאלה מאפשרים להשתתף בשיח הציבורי בלא קבלת אחריות על הנאמר, ולכן גם הפצת שקרים, השמצות בלתי מרוסנות והתלהמות מכל סוג. בחירתי להשתמש במושג "תקשורת וירטואלית" במקום "רשתות חברתיות" נשענת על ניתוחה היסודי של ג'וזפה ון דייק José van Dijck's, 2013, *The Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media*, OUP ון דייק טוענת שזוהי למעלה מעשור הרשתות אינן "חברתיות" כי התקשורת בהן אינה באמת חופשית, ספונטנית ויצירתית, אלא נשלטת לחלוטין על ידי אינטרסים תאגידיים מוסוויים היטב, אשר שולטים בשיח, ומכוונים ומבלים אותו כדי להפיק ממנו את מירב התועלת. ההתלהמות הבלתי מרוסנת המתאפשרת בזכות מסווה האנונימיות והאפשרות להפיץ כל שקר משרתות את האינטרסים הכלכליים, שכן הן מאפשרות ייצור בלתי פוסק של סנסציות, ואלה מגדילות את מספר המשתתפים/הצרכנים.

⁵ תחושתי זו מתבססת על תגובות רבות וסוערות לתכנית "המקור" שהציגה רדיפה של פעיל מרצ על ידי חברות הכנסת תמר זנדברג ומיכל רוזין בגין חשדותיהן שהוא הטריד מינית. ראו הערת שוליים 74.

מדרכו העצמאית והחיובית. דברי נכתבים מתוך מחויבות לפמיניזם כבוד אדם וחיה, שאותו אני מתארת ומפתחת מזה עשרים שנה, ודבקות באידאולוגיה שלו וביישומה המעשי.

אני סבורה שהפמיניזם שהתפתח בישראל, ובמיוחד סביב החוק למניעת הטרדה מינית, הוא פמיניזם שאני מכנה "כבוד אדם וחיה" (ובקיצור "פמיניזם הכבוד"). אף שמרבית הציבור הישראלי אינו מכיר שם זה ואינו מזהה את הפמיניזם הישראלי ככזה, אני סבורה שגישה פמיניסטית זו התפתחה בישראל לאורך תקופה ארוכה, והתפשטה והתחזקה מאז שנות התשעים של המאה העשרים.⁶ בעשרים השנים שחלפו מאז חקיקת החוק למניעת הטרדה מינית, דומה שהיא התבססה בקרב הציבור הרחב כ"פמיניזם מיינסטרים". אדגיש שפמיניזם הכבוד מצמיח, ממסגר ומבאר פעילות פמיניסטית מכל הסוגים, ולא דווקא משפטית במובן המצומצם. החוק למניעת הטרדה מינית והפעילות הפמיניסטית הענפה שמתפתחת במסגרתו ובצלו הם רק דוגמה אחת, מובהקת במיוחד, לפעילות פמיניסטית שאפשר לזהותה כמבטאת את פמיניזם הכבוד. המאבק לאיסור סרסור של נשים, הזנייתן (לרבות ב"מועדוני חשפנות") הוא מאבק פמיניסטי להגנה על כבודן הסגולי של נשים, ולכן אפשר לראותו כחלק מפמיניזם הכבוד.⁷

בעשור השני של המאה העשרים ואחת, יש סימנים לכך ששיח כבוד האדם הישראלי נחלש במידה רבה.⁸ במקביל, עלייתה הדרמטית של התקשורת הוירטואלית, ובתוך כך של הרשתות הוירטואליות, משנה את השיח הציבורי, לרבות זה הפמיניסטי. השינוי הוא באופן ניכר לקראת סוף העשור, עם השימוש הגלובלי בתקשורת הוירטואלית לקידום מיזמים פמיניסטיים כמו #MeToo. השיח בתקשורת הוירטואלית הוא דינאמי, מיידי, מכליל (כלומר מאפשר השתתפות של כל אישה ואיש) — אך גם אימפולסיבי, אגרסיבי ומתלהם. הוא מייצר נורמות שיח בלתי מרוסנות, שהופכות למובנות מאליהן גם מחוץ לתקשורת הוירטואלית. בתוך כך הוא מייצר גם שיח פמיניסטי אשר משקף את כל אלה. שיח פמיניסטי זה סוחף נשים, ובעיקר צעירות, אשר נענות לתחושות החירות, השייכות והעצמה שהוא מעניק. התלהבות זו מאפילה על חולשותיו של שיח פמיניסטי זה, ועל הסכנות שהוא טומן בחובו לזכויות אדם וחיה בכלל ולהמשך קידום הפרויקט הפמיניסטי כפרויקט של זכויות אדם וחיה.

בנוסף לכך, מיזם #MeToo נולד במקום ובזמן שבהם מתפתחת גם תופעה שיש המכנים "תרבות הקרבנות". תרבות זו, המתפשטת ככל הנראה בעיקר באוניברסיטאות עלית בארצות הברית, מאדירה את מעמד החברתי של מי שנתפסים כשייכים לקבוצות המזוהות כקרבנות, ומבזה את מי שנתפסים כשייכים לקבוצה המוגדרת "הגמונית". גישה זו חשובה במאבק להשוואת מעמדן החברתי של קבוצות שונות, אך היא פוגעת בפרטים ובזכויותיהם עקב זיהוי שלהם עם קבוצות השייכות שנכפות עליהם. באווירה שנוצרת בהשפעת תרבות הקרבנות, מי ששייכים לקבוצה מוחלשת זוכים לאמון ולאהדה מיידיים, בעוד שמי ששייכים לקבוצה ההגמונית (כלומר בעיקר גברים לבנים, הטרנסקסואליים) חשודים כמעט בלי יכולת להתגונן.

⁶ הצגתי את הדברים בהרחבה במאמר "רצון בת המלך — כבודה: הזמנה לפמיניזם ישראלי" **תרבות דמוקרטית** 10, 409 (2006), ובספר **כבוד אדם וחיה: פמיניזם ישראלי, חברתי ומשפטי**, כרמל, 2007.

⁷ לניתוח יסודי ראו למשל אורית קמיר, "על פורנוגרפיה (הזניה מתועדת) וכבוד האדם: פסק הדין שלא נכתב (בעניין הארגונים החברתיים וחברי-הכנסת נגד שידורי ערוץ פלייבוי ואח") **שקט, מדברים!** 247 (מיכאל בירנהק עורך, הוצאת רמות, 2006); אורית קמיר "צריכת נשים לשימוש המיני של גברים במתחם הבורסה ברמת גן: על הרצף הבידורי או על רצף הפגיעה בכבוד אדם וחיה? מסה על ליברליזם וחירות, פמיניזם, פטריארכליות וההיבט הקבוצתי של ערך כבוד האדם", **מבזק הערות פסיקה** 72, (ספטמבר 2018).

⁸ אחד הגורמים העיקריים להחלשות זו הוא מתקפה רבתה על שיח כבוד האדם מצד כוחות פוליטיים ואידיאולוגיים המסתייגים מתרבות כבוד האדם וזכויותיו. לתיאור ולניתוח של המתקפה הזו, על שלל פניה, ראו אורית קמיר, "ישראל בורחת מכבוד האדם", **דברים** 12, יראה אור ב-2019.

כפי שמאמר זה מפרט, אני סבורה שהשילוב של תרבות הקרבנות ביחד עם התקשורת הוירטואלית מזמין השתקה ואף רדיפה חסרות מעצורים של מי שמזוהים כשייכים לקבוצה חזקה. כשיסודות אלה מחלחלים לגל פמיניסטי, הם מאיימים על זכויות אדם וחיה ועל פמיניזם הכבוד.

מאמר זה פותח בהצגה של פמיניזם כבוד אדם וחיה, שמצוי בתשתית החוק הישראלי למניעת הטרדה מינית. הוא מציג את יסודותיו הערכיים והאידיאולוגיים של פמיניזם זה ואת התגשמותם בחוק למניעת הטרדה מינית. כאמור, אני מאמינה שישראליות וישראלים רבים מזדהים עם פמיניזם זה באופן אינטואיטיבי ואף מקבלים אותו כמובן מאליו.⁹ ואולם כאשר השקפת עולם זו מאוימת על ידי גל חזק שאינו מחויב לערכיה ומאיים להסיטה מדרכה, נחוץ להציגה ולאפיין את מרכיביה.¹⁰

בהמשך מציג המאמר את תרבות הקרבנות האמריקאית, שרוחה משפיעה על מיזם #MeToo. חלק זה מבהיר מדוע אני סבורה ששני מאפיינים של מיזם #MeToo – קרבתו לתרבות הקרבנות ולתקשורת הוירטואלית – עלולים להוות "רוח צדית" שתסיט את הפמיניזם הישראלי מדרכו האוטנטית, המחויבת למאבק בפטריארכיה תוך שמירה והגנה על כלל זכויות אדם וחיה.

פמיניזם כבוד אדם וחיה: שילוב של פמיניזם רדיקאלי עם מחויבות לכבוד אדם וחיה וזכויותיהם

השקפת העולם הפמיניסטית המגולמת בחוק למניעת הטרדה מינית משלבת יחדיו שני מרכיבים: הפמיניזם הרדיקאלי, שמתוכו צמח המאבק בהטרדה המינית, והמחויבות לכבודם הסגולי וכבוד מחייתם של אדם וחיה ועל כל הזכויות הנגזרות מהם.¹¹ היסוד האחד הוא קבוצתי ומרכסיסטי, והוא מחויב לשחרור קבוצת הנשים מכל האמצעים הפטריארכליים, החברתיים, התרבותיים, הדתיים והמשפטיים, אשר כובלים אותנו לתפקידים נחותים ומשעבדים אותנו לסדר ההגמוני. היסוד האחר הוא אוניברסלי ואינדוידואליסטי, מקדש את ערכו של כל יצור אנושי באשר הוא כזה, את הערך הייחודי של מימוש העצמי הריבוני, ואת מכלול זכויות האדם הנגזרות מערכים אלה.¹² ייחודה של השקפת עולם הפמיניסטית אינטגרטיבית זו הוא בשילוב הבלתי מתפשר של המחויבות המלאה לעקירת הפטריארכיה ההגמונית מן השורש מן הצד האחד, עם המחויבות המלאה להבטחת כבוד אדם וחיה ומכלול זכויותיהם מן הצד האחר. אני מכנה אותה, כאמור, פמיניזם כבוד אדם וחיה (ובקיצור פמיניזם הכבוד).

⁹ כפי שנאמר למעלה, אני מפתחת פמיניזם זה, בכתובה אקדמית ופובליציסטית ובאקטיביזם פמיניסטי, מזה שני עשורים. אמונתי ביחס ליחס הציבורי כלפיו מושתתת על מפגשים רבים, במהלך עשרות שנים, עם קהלים ישראלים רבים, ושיחות בנושאים אלה. לכן כשניסחתי את מה שאני מכנה פמיניזם כבוד אדם וחיה, הצעתי שזהו הפמיניזם הישראלי הרווח בפועל, שראוי להעניק לו כסות תיאורטית, לפרט ולפתחו.

¹⁰ הצורך בבחינת תשתיתם התיאורטית של פמיניזם הכבוד והחוק למניעת הטרדה מינית קשור גם בעלייתן של מגמות נוספות שניכרות בישראל בסוף העשור השני של המאה העשרים: שאיפה לא להסתפק בתהליך אבולוציוני מתמשך, אלא לחולל מהפכה פמיניסטית מיידית; נטייתו של בית הדין הארצי לעבודה לפרש את החוק למניעת הטרדה מינית כאוסר שימוש לרעה בכוח אירגוני, ולא כמגן על כבוד אדם וחיה; תהליכים חברתיים של פורטיניזציה ושל הדתה. דנתי בכל אלה במקומות אחרים. ראו "מקץ עשרים שנה: המאבק בהטרדה מינית באקדמיה מחייב דבקות בתמונה הגדולה וגם דיוק בפרטים" מעשי משפט 9, (2017); "סקס בעבודה ישראל 2018: מאבק סמכויות, אוטונומיה מינית, פורטיניזציה, רגולציה, והפרת אמונים", מבזק הערות פסיקה 80, (יולי 2018); "הטרדה מינית בין אבולוציה לרבולוציה", אלפיים ועוד 2 (2019); "#MeToo, ניצול יחסי מרות בעבודה והדרת נשים: אקטואליה פמיניסטית במלאת עשרים לחוק למניעת הטרדה מינית", בעשרים שנה לחוק למניעת הטרדה מינית, איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית, נובמבר 2018; אורית קמיר, "פמיניזם זכויות אדם וחיה או פמיניזם זהותני", הארץ, 9.8.2018, מדור דעות.

¹¹ הניתוח המוצג כאן של החוק למניעת הטרדה מינית נשען על השקפת עולמי הפמיניסטית, שביטאתי בחוק שאת נוסחו הראשון כתבתי והבאתי בפני הכנסת.

¹² "אינדוידואליסטי" כאן משמעו שגם הזכויות להגדרה עצמית כחלק מקבוצת ייחוס הן זכויות אישיות של כל פרט ולא של קבוצות.

הפמיניזם הרדיקאלי הוא זרם חשיבה ואקטיביזם שמקובל לייחס את ראשיתו לגל הפמיניסטי השני של שנות הששים והשבעים בארצות הברית.¹³ ברוח מרכסיסטית, פמיניזם זה מגדיר את היחס החברתי לנשים כדיכוי קבוצתי, מעמדי, ודורש את שחרורן.¹⁴ לשם השגת השחרור, הוא מזהה את מנגנוני הדיכוי המשעבדים שבהם משתמשת הפטריארכיה, מגדירים, חושף אותם, ופועל לביטולם. בהקשר זה, הפמיניזם הרדיקאלי זיהה את ההטרדה המינית כתופעה חברתית והגדיר אותה כמנגנון דיכוי פטריארכלי, אשר כובל את חברות קבוצת הנשים המדוכאות ומנציח את מעמדן החברתי הנחות.

על פי ההשקפה הפמיניסטית הרדיקאלית, הטרדה מינית היא דפוס של התנהגות שבאמצעותו גברים משדרים את עליונותם הקבוצתית ומקבעים נשים במעמד הנחות של חפץ מיני, שכל גבר יכול להתייחס אליו ככזה. הגבר המטריד מכריז על כך שהוא סובייקט פעיל, וכי בכוחו להקטין את האישה שהוא מטריד לכדי אובייקט מיני סביל. בהקשר זה הטרדה מינית, ביחד עם תופעות האונס, ההזניה, הנישואין המסורתיים, הפורנוגרפיה ומבנים חברתיים פטריארכליים רבים, מבנים נשים כאובייקטים נחותים ומשועבדים. כך מונצחת ההגמוניה הפטריארכלית.

הפמיניזם הרדיקאלי נמנע מלהציע מבנה ערכי אלטרנטיבי שיחליף את זה שהפטריארכיה כרוכה בו ללא הפרד. לאחר שכל מנגנוני הדיכוי הפטריארכליים ייחשפו וימוגרו יקיץ הקץ על שיטת משטר זו; אך מה נבנה במקומה? איך ייראה העולם החדש, שבו נשים וגברים שוב לא ידכאו אלה את אלה? ועל פי אילו עקרונות ינוהל המאבק הפמיניסטי בפטריארכיה? ביסוד גישתן של משפטניות פמיניסטיות רדיקאליות, כמו מקינון, מונחת ההנחה המובנת מאליה שהליכים משפטיים יתנהלו על פי כללי המשפט הליברלי המקובלים בארצות הברית. אך הדבר אינו מפורש כחלק מהשקפת העולם הפמיניסטית עצמה. את העיסוק במבנה החברתי העתידי הפמיניזם הרדיקלי מותיר לעתיד.

פמיניזם הכבוד מאמץ את תובנות הפמיניזם הרדיקאלי ומפתח אותן. הוא מזהה שחברות פטריארכליות מניחות השקפת עולם ערכית מסוימת, מסתמכות עליה, שואבות ממנה את הגיוןן, ומצדיקות את התנהלותן במושגיה.¹⁵ השקפת עולם ערכית זו מושתתת על הדיכוטומיה הבינארית בין הדרת-כבוד ובושה, honor and shame. הדרת-הכבוד מציינת את ערכו היחסי של אדם בתוך חברה היררכית מרובדת, ומסמלת בתוך הקשר זה את מעמדו, יוקרתו, כוחו והצלחתו בהשוואה לכל החברים האחרים באותה חברה. היא נצברת על ידי עמידה בנורמות הדרת-הכבוד של הקבוצה, כלומר בקוד הכבוד, ואובדת כשאדם נכשל בעמידה בנורמות אלה. בושה היא העדר הדרת-כבוד, והיא מסמלת נחיתות יחסית במעמד, יוקרה, כוח והצלחה.

¹³ לביטוי החזק והמובהק ביותר של פמיניזם זה בשיח המשפטי ראו Catharine A. MacKinnon, 1987, "Difference and Dominance: On Sex Discrimination", in *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*, Harvard, 32. להצגות של פמיניזם זה בעברית ראו אורית קמיר, **פמיניזם זכויות ומשפט**, ההוצאה לאור משרד הביטחון, 2002, 55-59; אורית קמיר, "הצגת משנתה של קתרין מקינון בספרה *Feminism Unmodified* דרכים לחשיבה פמיניסטית 393 (ניצה ינאי, תמר אלאור, אורלי לובין וחנה נוה עורכות, האוניברסיטה הפתוחה, 2006).

¹⁴ הפמיניזם הרדיקאלי הוא מרכסיסטי במובן זה שהוא מתייחס לקבוצת הנשים כאל מעמד מדוכא שצריך לפתח תודעה מעמדית (כלומר מגדרית) כדי להשתחרר מן הדיכוי. על פי השקפה זו, קבוצת הנשים מדוכאת על ידי קבוצת הגברים כשם שקבוצת העובדים, הפועלים, מדוכאת על ידי קבוצת בעלי ההון ואמצעי הייצור בניתוחו של מרכס. הפטריארכיה היא המשטר הדכאני בהקשר המגדרי כשם שהקפיטליזם הוא המשטר הדכאני בהקשר הכלכלי בניתוחו של מרכס. מקינון טוענת שכשם שהקפיטליסטים שולטים בעובדים באמצעות העבודה — כך הגברים שולטים בנשים באמצעות המיניות. מקינון מפתחת גישה זו בספרה

Catharine A. MacKinnon, *Toward a Feminist Theory of the State*, 1989, Harvard University Press.

¹⁵ הדברים מפורטים בהרחבה בפרסומי הקודמים, למשל הספר **כבוד אדם וחיה: פמיניזם ישראלי חברתי ומשפטי**, 2007.

כל חבר שזכאי להיות שחקן במשחק הדרת-הכבוד מתחרה לרכוש ולנכס לעצמו הדרת-כבוד ככל יכולתו, **ובתוך כך לבייש ככל האפשר את מתחריו**. כך הוא מתעלה עליהם ו"מנצח". הדרת-הכבוד נתפסת כטובין שכמותם מוגבלת, והמשחק להשגתם הוא, לכן, משחק סכום אפס.

השקפת עולם ערכית המושתתת על הדרת-כבוד, המאפיינת חלקים גדולים של החברה האנושית מזה אלפי שנים, מכונה על ידי חוקריה מדיסציפלינות אקדמיות שונות תרבות הדרת-כבוד. מחקר (במיוחד אנתרופולוגי) של תרבויות הדרת-כבוד זיהה שמי שחברים בקבוצה שתרבותה מושתתת על הדרת-כבוד מפתחים רגישות גבוהה במיוחד לכל גילוי של זלזול ועלבון שעלולים לגרם להם ביוש ואבדן מעמד. הם קנאים ל"ניקיון" הדרת-כבודם ולשמם הטוב. הם עומדים תמיד על משמר הדרת-כבודם, ואם זה נפגע הם נוקטים פעולות גמול כדי להשיב לעצמם את מעמדם.¹⁶

באופן מסורתי, בכל חלקי העולם, השקפת עולם ערכית זו יוצרת דיכוטומיה בינרית בין המין הנשי וזה הגברי. ככלל, גברים מזוהים עם הדרת-הכבוד, ונשים עם הבושה. גברים, במסגרת כזו, נאבקים זה בזה על הדרת-כבוד, וערכם עולה ככל שהם משיגים לעצמם יותר הדרת-כבוד ומסבים ליריביהם יותר בושה. נשים, לעומת זאת, הן פוטנציאל לבושה שעלול להתממש (למשל, בהתנהגות "לא צנועה"), לפגוע בגברים הקרובים אליהן, ולרומם את מעמדם היחסי של יריביהם. מכיוון שכך, נשים הן כלים שגברים יכולים וצריכים להשתמש בהם לקידום עצמם על חשבון יריביהם. ערכן של נשים עולה ככל שגברים מצליחים לשלוט בהן ולמנוע את התפרצות פוטנציאל הבושה שלהן; בנסיבת אלה הן נתפסות כמאפשרות לגברים לצבור הדרת-כבוד לעומת גברים אחרים. ערכן יורד ככל שהן נתפסות כמי שגורמות לגברים בושה, כלומר פחיתות כבוד.¹⁷

המיניות הנשית היא גורם מרכזי בפוטנציאל הבושה הגלום באישה, ולכן השליטה במיניות הנשית היא מקור הדרת-הכבוד הגברית. בתחרות הדרת-כבוד בין גברים, כשגבר מצליח להתייחס למיניותה של אישה שגבר אחר אמור להפגין בה שליטה, הוא מגדיל את הדרת-כבודו על חשבון זה של הגבר שנכשל בהפגנת שליטתו במיניות הנשית האמורה. על פי הגיונה של תרבות הדרת-כבוד, האישה, שדרכה התרחשו העלייה והירידה בהדרת-כבודם של שני הגברים, הוכתמה במהלך האינטראקציה בבושה, כי בושתה הפוטנציאלית נחשפה. כך הפכה לפגומה ואיבדה מערכה ומעמדה.¹⁸

פמיניזם הכבוד חושף את מאפייניה של תרבות הדרת-הכבוד שביסוד הסדר הפטריארכלי, ואת הדיכוי המגדרי הכרוך בה ללא הפרד. הוא לא מסתפק בכך, וקורא להמרתה בתרבות כבוד אדם וחיה, המושתתת על שילוב של שני סוגי כבוד אחרים בתכלית: כבוד סגולי, dignity, וכבוד מחיה, respect. סוגי כבוד אלה עיוורים למין, למגדר, לנטייה מינית או לזהות מינית. הכבוד הסגולי מייחס ערך מוחלט ואחיד לכל איש ואישה באשר הם חלק מן המשפחה האנושית. כבוד המחיה מייחס ערך לתכונות, לחוזקות ולכישורים שכל איש או אישה בחרו לממש, להוציא מן הכוח אל הפועל, ולהפוך למרכיבים בזהותם, באישיותם, במי שהם. מרכיבים אלה כוללים השתייכות קבוצתית מכל סוג, לרבות לקבוצות מבוססות מגדר.¹⁹

זכויות האדם אשר נגזרות מן הכבוד הסגולי וכבוד המחיה מגינות באופן אוניברסלי ומוחלט על כך שכל אדם יוכל לחיות כבן אנוש, כלומר תוך כיבוד כבודו הסגולי. עוד הן מגנות על זכויותיו של אדם לממש את עצמו באופן חופשי וריבוני, על פי בחירותיו האישיות וללא התערבות חיצונית מגבילה. הזכויות שנגזרות

¹⁶ הצגתי תרבות זו בהרחבה בפרסומים רבים. האחרון שבהם הוא אורית קמיר, "ביוש (שימינג): פגיעה בכבוד, סוגים וטיפוסים, שיקולי מדיניות ודיון בהטרדה מינית", **משפט ועסקים** (2019). [לינק למאמר עצמו](#)

¹⁷ חישובו, למשל, על דינה בת יעקב ולאח. חמור בן שכם ששכב איתה בעודה ברשות אביה השפיל את האב והאחים, הגדיל את הדרת-כבודו על חשבונם, והפך את דינה ל"סחורה פגומה".

¹⁸ להצגה מפורטת ראו אורית קמיר, **כבוד אדם וחיה: פמיניזם ישראלי, חברתי ומשפטי**, 66-69.

¹⁹ כלומר, פעילות פמיניסטית, או פעילות נשית אחרת כלשהי, היא חלק מכבוד מחייתה של מי שבחרת בכך.

מכבוד המחיה ומגינות עליו הן יחסיות, שכן זכויות כבוד מחיה עלולות להתנגש זו בזו ומן ההכרח לרסן ולהגבילן.²⁰

פמיניזם הכבוד חותר להחליף את העולם הפטריארכלי המושתת על תרבות הדרת-כבוד בעולם המושתת על הכרה והגנה שוויוניות ומלאות בכבודם הסגולי ובכבוד מחייתם של כל אדם וחיה. פמיניזם זה דורש להחיל ערכים אלה ואת כל המתחייב מהם (הגנה אוניברסלית על זכויות אנוש) במאבק נגד הפטריארכיה ומנגנוניה, לרבות תופעת ההטרדה המינית.

בעולם של הדרת-כבוד, שחקן הדרת-כבוד רשאי לבצע מהלכים המגדילים את הדרת-כבודו ומקטינים את אלה של השחקנים האחרים — גם כשהדבר כרוך בביוש וחיפזון של אישה (או גבר) באמצעות הטרדה מינית. המעבר מתרבות הדרת-הכבוד לתרבות כבוד הסגולי וכבוד המחיה הופך הטרדה מינית ממהלך לגיטימי ויעיל במשחק הדרת-כבוד בין גברים, לפגיעה לא לגיטימית בכבודם הסגולי או בכבוד מחייתם של האישה או הגבר שהוטרו מניית ובזכויות הנגזרות מסוגי כבוד אלה. בעולם זה, המושתת על כבוד סגולי וכבוד מחיה, יש למנוע פגיעות לא לגיטימיות כאלה ולהעניש עליהן — אך בלי לפגוע בכבודו הסגולי של הנענש, ותוך פגיעה מידתית בכבוד מחייתו. כלומר, הטרדה מינית שהוגדרה כפוגעת בזכויות אדם וחיה תוביל לענישה (מה שלא קיים בחברה פטריארכלית המושתתת על הדרת-כבוד); אך הענישה לא תבזה את כבודו האנושי של הנענש (הוא לא יוצג לראווה בכך העיר כדי שיוטחו בו עגבניות), והגבלת חירותו תהיה מידתית.

אם כן, פמיניזם הכבוד מאמץ ומכיל את ההבנה הרדיקאלית החשובה שדפוסי התנהגות רבים התפתחו בעולם הפטריארכלי באופן שמשרת את קבוצת הגברים על חשבון קבוצת הנשים, תוך שימוש בנשים, ככלל, כאמצעים לקידום של גברים, ככלל. מעבר לכך, פמיניזם הכבוד מזהה איך התנהגויות אלה מביעות ומחזקות את תרבות הדרת-הכבוד שבבסיס הסדר הפטריארכלי. פמיניזם הכבוד בוחן כל התנהגות כזו לאור מידת פגיעתה בכבודה הסגולי של נפגעת קונקרטי, ו/או בכבוד מחייתה (וגם כשהנפגע הוא גבר). מידת הפגיעה באלה היא הקריטריון לקביעת מידת החומרה של כל התנהגות פוגענית, ומידת החומרה היא הבסיס לקביעת השיפוט והענישה.

מכיוון שהפמיניזם הרדיקאלי הוא מרכסיסטי, כלומר מעמדי ומהפכני, הוא ממעט לתת את הדעת על הפרט, בודאי אם הוא שייך לקבוצה ההגמונית, החזקה, המשעבדת. הפמיניזם הרדיקאלי ממוקד בחשיפה וחיסול הדיכוי הקבוצתי. ואולם מנקודת מבט ליברלית, הומנית, שהכבוד הסגולי וכבוד המחיה הם נר לרגליה, כל פרט זכאי תמיד להתייחסות ספציפית, קונקרטי, תוך שמירה קפדנית על כבודו הסגולי והתייחסות למכלול ההיבטים והנסיבות הרלוונטיים להתנהגותו. מנקודת מבט זו, גם כשהמטרה היא החלפת מבנה חברתי דכאני במבנה חופשי ושוויוני יותר, יש להקפיד על זכויותיהם של כל אישה ואיש לאורך הדרך. פמיניזם הכבוד מבקש להחליף את החברה הפטריאכלית בחברה ליברלית, הומנית, שוויונית וחופשית, שמקדשת את הכבוד הסגולי וכבוד המחיה של כל הנשים וכל הגברים. לכן הוא מחויב להגנה על כבודם ועל זכויותיהם של כל הצדדים הנוגעים בכל תלונה על התנהגות פוגענית או מזיקה. כך בעתיד, וכך גם בהווה.

הטיפול בהטרדה מינית על פי פמיניזם הכבוד: החוק הישראלי²¹

²⁰ להצגה מפורטת ראו "זכויות כבוד סגולי וזכויות כבוד מחיה: הצעה להמשגה של זכויות" **עלי משפט** 13, 37 (תשע"ו-2016).

²¹ הצגתי את החוק הישראלי וניתחתי אותו בפירוט בספר **אותי זה מטריד: איך לחיות עם החוק למניעת הטרדה מינית**, 2009.

החוק הישראלי למניעת הטרדה מינית מגלם ומבטא את פמיניזם הכבוד. כבר בכותרתו, החוק משתמש במושג שטבע הפמיניזם הרדיקאלי, הטרדה מינית, וקובע שזוהי תופעה חברתית שיש למנוע, ולהפעיל לשם כך את כוחה המאורגן של המדינה. כותרת החוק נוטלת חלק בפרויקט הפמיניסטי הרדיקאלי של זיהוי, הגדרה, שיום, חשיפה וקריאת תיגר על דפוס התנהגות שמהווה מנגנון פטריארכלי לדיכוי קבוצת הנשים. יחד עם זאת, סעיף המטרה של החוק (סעיף 1) מבהיר שהטרדה מינית היא פסולה ושליילית כאשר היא פוגעת בכבוד האדם ובערכים סמוכים: חירות ופרטיות. זוהי הצהרה על מחויבות החוק לערכי הכבוד, והבניית המאבק בהטרדה מינית במסגרתם. סעיף המטרה מביע בכך את השילוב ההדוק של הפמיניזם הרדיקאלי עם הליברליזם ההומאני המושתת על כבוד סגולי וכבוד מחיה, כלומר את פמיניזם הכבוד.

סעיף החוק הקובע את ההתנהגויות האסורות (סעיף 3) מגדיר באופן מפורט ומדויק ככל שניתן מהן ההתנהגויות שהן ורק הן יכולות להחשב הטרדות מיניות אסורות. ההתנהגויות אלה הן סחיטה מינית באימים; עשיית מעשה (בגופו של הזולת או של העושה עצמו) לשם גירוי מיני, סיפוק מיני או ביזוי מיני תוך שימוש בגופו או בנוכחותו של אדם שלא הסכים לכך; ביזוי והשפלה של אדם בשל מינו, מיניותו או נטייתו המינית; הצעות מיניות חוזרות ונשנות לאדם שהראה שאינו מעוניין בהן, או תוך ניצול יחסי מרות; התייחסויות מיניות חוזרות ונשנות לאדם שהראה שאינו מעוניין בהן, או תוך ניצול יחסי מרות; פרסום צילום שעלול לבזות אדם מינית, בלא שהסכים לכך.

פירוט זה של ההתנהגויות אסורות נועד לשרת את מטרתו העיקרית של החוק: מניעת הטרדה מינית באמצעות חינוך הציבור הרחב לזהות אילו ההתנהגויות עלולות להטריד מינית כאשר הן פוגעות בכבוד האדם, בחירותו, בפרטיותו או בשוויון בין המינים. בה בעת, הפירוט נועד להבטיח שאדם יואשם אך ורק בהתנהגות שהוכרזה כאסורה, ושהוא יכול היה לדעת מראש שעליו להמנע ממנה. עוד קובע החוק תקופת התיישנות של שבע שנים (סעיף 6(ג)); תלונת שהוגשו לאחר שחלפה תקופת התיישנות אינן יכולות להתברר. גם קביעה זו מגנה על זכויות אדם: על הזכות להליך הוגן, שקשה לקיימו בחלוף עת ארוכה, ועל זכותו של כל אדם להשתנות ולהותיר את עברו מאחוריו.

החוק והתקנות שהותקנו מכוחו מתחמים באופן מדויק את סמכויותיהם של בתי משפט אזרחיים, של ערכאות פליליות, של בתי הדין לעבודה ושל טריבונלים משמעתיים במקומות עבודה. הם מבטיחים שבתי הדין לעבודה ישפטו אך ורק תביעות על הטרדות מיניות שהתרחשו בין עובדים במסגרת מקום עבודתם המשותף; שבתי משפט אזרחיים ישפטו כל תביעה אזרחית נזיקית אחרת מכוח החוק²²; ושבתי משפט פליליים ישפטו רק את מה שהחוק הגדיר כעבירות פליליות.²³ הם מבטיחים שמעסיקים יוכלו לשפוט בהליך משמעתי רק עובדים שלהם או ממונים מטעמם שנטען שהטרידו מינית במסגרת יחסי העבודה. מעבידים אינם יכולים לשפוט בהליך משמעתי מי שאינו כפוף למרותם במסגרת יחסי עבודה.²⁴

החוק והתקנות מחייבים שהליכים משמעתיים במקום עבודה ינהלו באופן יעיל ודיסקרטי, המקיים את זכויות הפרטיות של כל הנוגעים בדבר (סעיף 7(א) ותקנות²⁵ 6 ו-7). החוק עומד על כך שכל סוג של תלונה על

²² כל תביעה על הטרדה מינית שהתרחשה מחוץ לעולם העבודה, ותביעה על הטרדה במסגרת יחסי עבודה שהוגשה על ידי מי שאיננה עובדת של המעביד שבתחום אחריותו התרחשה ההטרדה (והיא, למשל, לקוחה או ספקית).

²³ למשל, אחריותו השילוחית של מעביד להטרדה מינית שביצע עובדו או ממונה מטעמו אף אם איננו עובדו היא אזרחית בלבד, ולא פלילית. לא ניתן להעמיד מעביד לדין פלילי על עבירה שביצע עובדו או ממונה מטעמו.

²⁴ מעבידים אחראים, על פי החוק, להשלכות הנזיקיות של הטרדות מיניות שבוצעו על ידי עובדיהם או ממונים מטעמם במסגרת יחסי עבודה; לכן ניתנה להם גם הסמכות, שהיא במידה רבה חובה, לשפוט עובדים כאלה בהליכי משמעת. מעבידים אינם אחראים על פי החוק להתנהגויותיהם של מי שאינם עובדיהם או ממונים מטעמם, או להתנהגויות שלא התרחשו במסגרת יחסי עבודה. לכן אין להם סמכות לבדוק התנהגויות כאלה. זהו הסדר שלילי שהגיונו ברור, ונועד להגן גם על המעבידים, אך גם על זכויותיהם של מי שאינם עובדיהם, או שנטען שהטרידו מינית מחוץ למסגרת יחסי העבודה: לא ניתן להכפיף אותם להליכי משמעת במקום עבודה.

²⁵ התקנות למניעת הטרדה מינית (חובות מעביד), התשנ"ח-1998.

הטרדה מינית יבטיח הליך הוגן לנילון, בדיוק כמפורט בחוק ובתקנות, ושכל זכויות הנילון יישמרו תמיד בקפידה. הוא מבטיח, ככל חוקי המדינה, שהליכים יסתמכו על בירור עובדתי, יוכרעו על פי הראיות, וניתן יהיה לערער עליהם לערכאה נוספת, גבוהה יותר. כל אלה הם בבחינת מובן מאליו במסגרת שיטת משפט ליברלית, והם הכרחיים להגנה על כבוד אדם וחופו ועל זכויותיהם. החוק למניעת הטרדה מינית מתייחס לנקודות אלה במפורש ובמפורט, ובכך מדגיש את מחויבותו לזכויות האדם האוניברסאליות — לצד מחויבותו לשינוי המהפכני מבית מדרשו של הפמיניזם הרדיקאלי.

נושא נוסף שנחשב מובן מאליו בשיטת משפט ליברלית הוא מידתיות הענישה ביחס למידתיות הנזק שנגרם. עקרון זה, המגן על כבוד אדם וחופו, מגן בהקשר של הטרדה מינית הן על כבוד המתלוננת והן על כבוד הנילוה. כאמור, המתלוננת זכאית שחומרת העונש תשקף את חומרת הפגיעה בכבוד מחייתה או בכבודה הסגולה, והנילוה זכאית אף היא לכך שמידת הפגיעה בכבוד מחייתה תהלום את חומרת הנזק לכבוד האדם שהיא גרמה. עקרון זה אינו מפורש בחוק למניעת הטרדה מינית, אך הוא מפורש בחוק העונשין, בהוראה החלה על העבירות הפליליות הקבועות בחוק למניעת הטרדה מינית,²⁶ ובהקשר האזרחי מצא את ביטויו ההולם בפסיקה מכוח החוק, אשר שבה ומכריזה עליו.²⁷

החוק למניעת הטרדה מינית ופמיניזם הכבוד שהוא מגלם חוללו תמורה עמוקה ויסודית בהווה הישראלית. השינוי לא לבש צורה של מהפכה מהירה שעלולה לעורר גל נגד חזק, אלא של התפתחות יסודית ומעמיקה שנמשכת, בשעת כתיבתם של דברים אלה, עשרים שנה.²⁸ מיד עם חקיקת החוק, ועוד לפני ששמעו נודע ברבים, החלו נשים מרחבי הארץ לחפש דרכים לעשות בו שימוש כדי למגר סקסיזם שפגע בהן ולקדם העצמה נשית והתייחסות מכבדת כלפיהן. התרחשות ספונטנית זו היתה מעוררת השתאות ומרגשת. נשים הבינו שהן קיבלו כלי שיכול למגן מהלכים חברתיים שעד כה לא ידעו כיצד לקדם, וחיבקו אותו. חלקן שילמו מחיר אישי בדמות לעג, התנכלות ואף פיטורים, אך הן התניעו את מהלך העלאת המודעות והשינוי.

בפתח המאמר הצגתי תלונות על אנשי ציבור שחוללו גלים של העלאת מודעות לגבי הטרדות מיניות. במקביל לעיסוק המשפטי והציבורי בידוענים, מערכת המשפט הישראלית הסכינה עם החוק הפמיניסטי החדש ולא התקשתה להחיל אותו על מקרים שהובאו בפניה. שופטות ושופטים זיהו את הנזקים ואת הפגיעות בערכי המוגנים של החוק ולא התקשו לפסוק לטובת התובעות. הפיצויים והעונשים שנפסקו היו בדרך כלל נמוכים מאוד, אך האפקט הציבורי היה משמעותי. אפשר לומר שהטיפול המשפטי בהטרדות מיניות עלה על מסלול של שגרה.²⁹ גם מקומות עבודה גדולים הפנימו את השינוי, והתחילו להחיל את הוראות החוק הנוגעות לעולם העבודה: יותר ויותר מוסדות, מפעלים ומעסיקים מינו אחראיות לקבלת תלונות על הטרדה מינית, פרסמו תקנונים, ערכו השתלמויות לעובדים וניהלו הליכי משמעת. האווירה

²⁶ חוק העונשין קובע בסעיף 40ב ש"העיקרון המנחה בענישה הוא קיומו של יחס הולם בין חומרת מעשה העבירה בנסיבותיו ומידת אשמו של הנאשם ובין סוג ומידת העונש המוטל עליו". ס' 40 קובע ש"בית המשפט יקבע מתחם עונש הולם למעשה העבירה שביצע הנאשם בהתאם לעיקרון המנחה, ולשם כך יתחשב בערך החברתי שנפגע מביצוע העבירה, במידת הפגיעה בו, במדיניות הענישה הנהוגה ובנסיבות הקשורות בביצוע העבירה כאמור בסעיף 40ט...". הוראות אלה נחקקו במסגרת תיקון מס' 113 (סימן א'1, בכותרת "הבניית שיקול הדעת השיפוטי בענישה") — תיקון לחלק הכללי של החוק, שחל גם על עבירות שמעוגנות בחוקים אחרים, ונחקק בשנת 2012. תודה לאיה מרקוביץ' שהציעה להזכיר הוראות אלה.

²⁷ עש"מ 11025/02 אייזנר — **מדינת ישראל**, פ"ד נז(5) 541, 553, פסקה 35 לפסק הדין; ע"ע 274/06 פלונית נ' אלמוני, 26.3.08; סע"ש 41811-10-15 פלוני נ' דב לובלינסקי ובנו ייצור והשחזות (1985) בע"מ, 27.8.18; ע"ע 274/06, סעיף 88 לפסק הדין; עש"מ 10088/02 שמואל בצון נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 23.02.2003); ע"ש 6920/03 ד"ר אברהם כהן נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 16.02.2004); סעש (ת"א) 31778-01-16 רוני צייג אחרון נ' הטלוויזיה החינוכית הישראלית, 14.8.16; סע"ש 42650-06-14 פלוני — **תעבורה אחזקות בע"מ**, 12.2.17.

²⁸ ראו קמיר, "הטרדה מינית בין אבולוציה לרבולוציה", ה"ש 9.

²⁹ לדיון יסודי ראו אורית קמיר, 2014, "החוק למניעת הטרדה מינית במערכות המשפט והמשמעת: נתונים מן העשור הראשון", **משפט ברשת: זכויות אדם**, 2.

במקומות עבודה גדולים החלה להשתנות. אפילו המוסדות האקדמיים, שהיו סרבנים במיוחד, נשברו לבסוף והחלו ליישם את הוראות החוק החלות עליהם.

עם כל זאת, הליכים משמעותיים ומשפטיים לטיפול בתלונות על הטרדות מיניות נותרו ארוכים, מתישים, ופעמים רבות בלתי מתחשבים ועוינים למתלוננות. הגשת תלונה נותרה כרוכה בחשיפה קשה וכואבת, שהולידה, לעיתים תכופות, השמצות וביוש ציבוריים. מערכות הדין, המשפט והמשמעת, והגורמים המערכתיים המופקדים עליהם, לא השכילו לספק למתלוננות על הטרדות מיניות תחושות של בטחון, הגנה, וסביבה מכבדת. מכיוון שיותר ויותר נשים הגישו תלונות, והציפיה להתייחסות מערכתית מכבדת בהקשר זה גברה לאין שיעור — יותר ויותר נשים חשו מתוסכלות נוכח המענה הלא מספק שמערכות המשפט, הדין והמשמעת הציעו. כל אלה הובילו להתפרצותו של זעם פמיניסטי, שבסוף שנת 2017 התנקז למיזם #MeToo.

השיח הפמיניסטי המתהווה בתקשורת הוירטואלית

#MeToo הוא אקטיביזם האשטג, כלומר פעילות למען מטרה חברתית המתבצעת בעיקר ברשתות הוירטואליות. ראשיתו בשלהי שנת 2017 (אוקטובר), והוא ארך כשנה. ראשיתו בציוץ טוויטר של השחקנית אליסה מילאנו, שביקשה ממי שנפגעו מינית להגיב לציוץ שלה בהודעה #MeToo. היא נענתה בתגובות של כמעט חמישה מליון נשים וגברים שנחשפו כנפגעי תקיפה מינית. הנכונות להכריז על פגיעה מינית חצתה גבולות ויבשות, ומיליונים בכל רחבי העולם הצטרפו בלחיצת כפתור לגל המחאה נגד פגיעות מיניות. גל המחאה ליבה את ההאשמות שהוטחו באותה עת בשחקנים, במאים, זמרים ומפיקים הוליוודיים, שהם ניצלו לרעה את מעמדם כדי לפגוע מינית בנשים ובגברים. הדמות שאליה כוונו חיצים רבים במיוחד היתה זו של המפיק ההוליוודי הרווי ויינשטיין, שבאותה עת נטען נגדו שתקף ואנס נשים רבות במסגרת יחסים מקצועיים (הטענות התגבשו לאישומים פליליים שבשעת כתיבת דברים אלה עודם תלויים ועומדים).

בארצות הברית, גל המחאה פרץ אחרי עשורים בהם התנועה הפמיניסטית היתה שרויה בתרדמת. מסוף שנות התשעים נמוג הפמיניזם האקטיביסטי, את מקומו תפסו לימודי מגדר במוסדות להשכלה גבוהה, והלהט המהפכני עבר למחוזות אחרים: ללימודים קוויריים ולקידום זכויות להטב"ק וטרס-סקסואלים. העיסוק בהטרדה מינית, שפרח בשלהי המאה ה-20, גווע, והפמיניזם האמריקאי לא הצליח להביא לחקיקת חוק למניעת הטרדה מינית (כמו זה שקיים בישראל). בבחירות לנשיאות ארצות הברית בשנת 2016 הובסה האישה הראשונה שהתמודדה אי פעם על התפקיד, הילרי קלינטון, על אף שזכתה במספר הקולות הגדול ביותר. את השלטון תפס דונלד טרמפ, שהתגאה בעמדותיו הסקסיסטיות, ביחסו המחפצן לנשים, ואף במעשים מיניים שעשה במהלך עשורים רבים תוך ניצול מעמד וכוח. התפתחות זו נחווה על ידי נשים אמריקאיות רבות כהסגה שלהן לאחור, והזעם שפרץ במסגרת #MeToo היווה תגובת נגד וירטואלית לתסכולן העמוק של נשים. בהעדר חוק האוסר הטרדה מינית, הוצאת התסכול אל הזירה הציבורית הוא פורץ דרך וחיובי. יתכן שמאז הגל הפמיניסטי השני של שנות הששים והשבעים של המאה העשרים לא הצטרפו נשים אמריקאיות כה רבות למחאה פמיניסטית כה סוחפת.

בישראל, כפי שהוצג קודם, הפמיניזם, ובמיוחד בהקשר של הטרדה מינית, לא נם אלא צמח וקנה לו אחיזה ציבורית רחבה. בעשורים שבהם בארצות הברית שרר קיפאון פמיניסטי, ההתקדמות בישראל היתה מתמשכת ויסודית. יחד עם זאת, התסכול העמוק מן הסחבת ומן ההתייחסות הלא רגישה של בתי משפט ופורומים שיפוטניים אחרים הביא לכך שגל ה-#MeToo סחף גם חלקים בציבור הישראלי, וגם

הרשתות הוירטואליות בעברית נמלאו סיפורים של נפגעות תקיפה מינית שזכו בהמוני שיתופים ותגובות של תמיכה, חיזוק, אהדה וזעם על תופעת הפגיעה המינית.³⁰

העדויות הבולטות ביותר במסגרת זו, שזכו לחשיפה הרבה ביותר גם בתקשורת הממוסדת, היו של העיתונאיות נרי ליבנה ואושרת קוטלר שטענו, בנובמבר 2017, שבשנות התשעים של המאה העשרים אלכס גלעדי חשף את עצמו בפני האחת והזמין את השנייה לצאת איתו תוך ניצול מעמדו הבכיר כמנכ"ל קשת. בינואר 2018 גלעדי תבע אותן בגין הוצאת לשון הרע, ושנה אחר כך משך את תביעתו לאחר שהצדדים הגיעו להסכמה בגיבור.

לא עבר די זמן כדי להעריך כהלכה את החותם שהותיר מיזם #MeToo. ואולם דומה שהוא הביא לעליית מדרגה חשובה ומבורכת במודעות הציבורית הרחבה לפגיעה המינית, ולנכונות של נשים וגברים לחלוק חוויות של פגיעה מינית ולתמוך במי שחלקו חוויות כאלה. במובנים אלה, המיזם הרים תרומה חשובה לקידום הפמיניזם בישראל, לפחות בהקשר של מודעות לפגיעות מיניות וגינון. זוהי הרוח הגבית שהמיזם היווה עבור הפמיניזם הישראלי.

ואולם תרומה זו — מחירה בצידה. שכן מיזם הרשת #MeToo תרם לחיבור של הפמיניזם הישראלי ושל המאבק הישראלי בפגיעות מיניות עם נורמות השיח המקובלות ברשתות הוירטואליות, ועם תרבות הקרבנות. זאת תוך זילות מעמדם של הליכי בירור וקביעת ממצאים וענישה פרופורציונלית, המבטיחים את כבוד אדם וחווה. הזילות איננו רק במעמדו של ההליך המשפטי, אלא בנורמות הערכיות המקובלות במרחב הציבורי, המגנות על כבוד אדם וחווה בזירה החברתית.

אדגיש: אין כל בעייתיות משום סוג שהוא בחשיפת פגיעות מיניות, כשהחשיפה אינה נוקבת בשמו של מי שנטען נגדו שהוא הפוגע. ההיפך הוא הנכון: חשיפה של פגיעות מיניות היא פעולה פמיניסטית חשובה, משחררת ומשנה מציאות. היא שוברת את קשר השתיקה, מנפצת את מחסום הבושה, ומעלה מודעות למנגנון חברתי של דיכוי ופגיעה בכבוד אדם וחווה. הכרזה "גם אני נפגעת מינית" היא בעלת פוטנציאל משחרר, ואינה יכולה להחשב כמזיקה לזולת.³¹ אך חשיפה חד צדדית של שמו של אדם שנטען שגרם לפגיעה מינית, ובודאי פרסום שנועד לביישו, מחייבים הגנה על זכויות יסוד של אדם זה, שאין לפגוע בהן.

כדי להמחיש את הסכנה הטמונה באימוץ יתר של נורמות החשיפה והבייש המקובלות ברשתות הוירטואליות ובתרבות הקרבנות, במקום נורמות המבטיחות את כבוד אדם וחווה, אציג את ניתוחם של הסוציולוגים ברדלי קמפבל וגייסון מנינג את מה שהם מכנים תרבות הקרבנות שהתפתחה בקמפוסים של אוניברסיטאות "ליגת הקיסוס" בארצות הברית.

תרבות הקרבנות בקמפוסים של אוניברסיטאות מובילות בארצות הברית

בשנת 2018 פרסמו שני הסוציולוגים ברדלי קמפבל וגייסון מנינג מחקר מקיף המתאר ומתעד תרבות סטודנטואלית שמתפתחת בשנים האחרונות באוניברסיטאות עלית בארצות הברית. ספרם נקרא "עליית

³⁰ "כל מי שאי פעם סיפרה על הטרדה או תקיפה מינית שעברה שמעה את המשפט "למה לא הלכת למשטרה?!" עכשיו עם המשך החשיפות הקשות של המציאות בה אנו חיות באמצעות #metoo אנו שומעות את זה כל הזמן. "למה לעיתון?!" "למה לפייסבוק?!" "למה שיימינג?!" הסיבה היא שמערכת אכיפת החוק לא עושה את עבודתה באופן שגורם לנפגעות תקיפה מינית להרגיש שיש סיבה להיכנס לשנים של חקירות משפילות וקשות. מערכת אכיפת החוק ומערכת הצדק משדרות לנפגעות תקיפה מינית - שאין טעם. שאין צדק. למה רבות מאיתנו בוחרות לא ללכת למשטרה? כי... בשביל מה? "אחת מתוך אחת", פרסום מיום 28.11.17, <https://www.facebook.com/oneofone1/posts/1583257578399311> [קישור]

³¹ לפעמים חשיפה כזו עלולה להזיק לנחשפת עצמה, ולכן לא נכון לעודד אישה להחשיף.

תרבות הקרבנות: מיקרואגרסיות, איזורים בטוחים ומלחמות התרבות".³² הוא מעורר עניין רב והוליד שיח ציבורי סוער. בסעיף זה אציג את תמצית דבריהם לגבי נקודות שבעיני הן רלוונטיות להבנת הסכנות הטמונות באימוץ שיח הקרבנות והחשיפה והביוש של התקשורת הוירטואלית אל הפמיניזם הישראלי.

על פי קמפבל ומנינג, תרבות הקרבנות בקמפוסים האמריקאים מושתתת על התייחסות לקבוצות חברתיות מוחלשות כאל קרבנות של המערכת החברתית בכלל ושל ההגמוניה בפרט. קבוצות שנחשבות מוחלשות כוללות נשים, להטב"ק, אפרו-אמריקאים, היספנים, אמריקאים אסייתיים, אמריקאים ילידיים, מוסלמים, ואנשים בעלי מוגבלויות או לקויות מכל סוג. חברי תרבות הקרבנות דורשים יחס שוויוני לקבוצות המוחלשות ולכל חבריהם וחברותיהם. הערכים שהם מקדשים הם שוויון וגיוון (diversity). הם מוחים נגד כל מה שלדעתם מבטא זלזול בקבוצה מוחלשת או במי מחבריה, ומביעים את מחאתם בשתי דרכים מרכזיות: הדרך האחת היא הגשת תלונות לאוניברסיטאות ודרישה שירחיקו ויפטרו מי שנטען שפגעו ברגשות קבוצתיים; הדרך השנייה היא ניהול קמפיינים אינטנסיביים ברשתות החברתיות אשר מפרסמים את הפגיעה ומוקיעים ומביישים את מי שנטען שהביע זלזול בקבוצה מוחלשת או מי מחבריה. הקמפיינים הוירטואלים מהווים, כמובן, אמצעי לחץ על מוסדות אוניברסיטאים להרחיק או לפטר את מי שנטען נגדם שפגעו ברגשות קבוצתיים.

במקביל, סטודנטים שקמפבל ומנינג מגדירים כמקדמים את תרבות הקרבנות, דורשים מן האוניברסיטאות לעשות כל שלא ידן כדי למנוע זלזול מלכתחילה ברגשות קבוצתיים. זאת על ידי קביעת כללי התנהגות שאוסרים הבעת זלזול, על ידי הכשרת סטודנטים ואנשי סגל כיצד להימנע מפגיעה ברגשות, ובאמצעות השתקת אנשים שחשודים בדעות שנחשבות פוגעניות.³³ האוניברסיטאות נדרשות להקים עבור סטודנטים שטוענים שחוו פגיעה מזלזלת "איזורים בטוחים", שבהם יוכלו להתרווח ולהתחזק במסגרת מוגנת, בעזרת מוסיקה מרגיעה ומזרונים רכים.³⁴ איזורים בטוחים צריכים להיות מחוץ לתחום עבור גורמים שדבריהם או עצם נוכחותם עלולים להחיות כפוגעניים.³⁵ יש מי שדורשים שהאוניברסיטאות יהפכו את כלל שטחי הקמפוסים ל"איזורים בטוחים" כאלה.

קמפבל ומנינג טוענים שתרבות הקרבנות מטפחת בחבריה רגישות גבוהה מאוד לכל בדל של עלבון שמוטח, לדעתם, בקבוצות ההשתייכות שלהם.³⁶ כל מילה, מחווה או התנהגות שאפשר לפרשה כמעליבה מוגדרת על ידיהם כ"מיקרואגרסיה", כלומר תוקפנות זעירה. מיקרואגרסיה מוגדרת על ידי הדוגלים בה כ"התייחסויות מעליבות מילוליות, התנהגויות או סביבתיות קצרות ויום יומיות, מכוונות או לא מכוונות, שמביעות זלזול עוין, מקטיין או שלילי בהקשר גזעי, מיני, מגדרי או דתי כלפי אדם או קבוצת יעד".³⁷ לטענת מי שפיתחו את המושג ודוגלים בו, ניזקה של מיקרואגרסיה נעוץ דווקא בכך שהיא שקופה למבצעה ולא נתפסת על ידיהם כבעייתית.³⁸ דוגמאות להתבטאויות והתנהגויות שהוקעו כמיקרואגרסיה כוללות אמירה לסטודנט אפרו-אמריקאי "אתה מקור גאוה לגזע שלך" או "אתה רהוט"; הידוק האחיזה בארנק כשגבר שחור נכנס למעלית; החמאה לסטודנטית אמריקאית ממוצא אסייתי על כך שהאנגלית שלה משובחת; נעיצת מבטים בזוגות חד-מיניים כשאלה מביעים חיבה זוגית בפומבי; אמירה ש"כל סוגי החיים

Bradley Campbell and Jason Manning, *The Rise of Victimhood Culture: Microaggressions, Safe Spaces, and the New Culture Wars*, 2018

שם, 213-243.³³

שם, 79-84.³⁴

שם, 231-235.³⁵

שם, 16.³⁶

שם, 3.³⁷

שם, 4.³⁸

חשובים" (לעומת הססמא "חיים שחורים חשובים"); פניה לקבוצה מעורבת של נשים וגברים במילה "guys" (שמשמעה "ברנשים"); החמאה לאישה על הנעלים שהיא נועלת.³⁹

קמפל ומנינג מצביעים על שורה של עמדות וכללים שחברים בתרבות זו אימצו ומפעילים במסגרת מאבקם במיקרואגרסיה. ראשית, בתרבות הקרבנות פגיעה איננה נמדדת בקנה מידה אובייקטיבי כלשהו, אלא אך ורק באופן סובייקטיבי, מנקודת מבטו של מי שחש נפגע. לכן לא ניתן ואסור לנסות לדרג פגיעות על פי מידת חומרה אובייקטיבית: כל פגיעה חמורה במידה שנקבעה על ידי מי שחוה אותה.⁴⁰

שנית, בתרבות הקרבנות יש לתת אמון מלא בתלונתו של מי שטוען שחש פגוע ממיקרואגרסיה. חברותו בקבוצת מיעוט מוחלשת מעניקה לו מעמד מועדף הכולל בחובו את הזכות לאמון מלא.⁴¹ לעומת זאת, נילון שמכחיש התנהגות שנחווה כמיקרואגרסיה אינו זכאי לאמון, בודאי אם הוא שייך להגמוניה (כלומר אם הוא גבר לבן). השתייכותו הקבוצתית מצדיקה את השתקתו והטלת ספק באמינותו.⁴²

שלישית, בתרבות הקרבנות אסור לומר שלפעמים גם מי שמציג את עצמו כקרוב נושא בחלק מן האחריות להתרחשות שממנה נפגע מהווה. אמירה כזו מוקעת כ"האשמת הקרבן", והיא פסולה ואסורה באופן גורף, בלי קשר לתכנה הספציפי. האשם נתפס כמשחק סכום-אפס, וייחוס אחריות כלשהי לקרבן נתפס כניסיון להפחית מאשמתו של הפוגע על ידי העברת חלק מן האשמה אל הקרבן.⁴³

רביעית, בתרבות הקרבנות עיסוק ציבורי רחב היקף במיקרואגרסיה, גינוי חריף של מי שהוקע כתוקפן, ואפילו החרמתו, נידויו ופיטוריו — כולם נחשבים פעולות מוסריות, לגיטימיות ורצויות במסגרת המאבק נגד הפליה קבוצתית. קמפל ומנינג מכנים זאת לגיטימציה של רכילות המונית ככלי להוקעה ציבורית.⁴⁴

חמישית, בתרבות הקרבנות כל מיקרואגרסיה נתפסת, בהגדרה, מזיקה, מסוכנת, מאיימת ואלימה.⁴⁵

קמפל ומנינג טוענים שתרבות הקרבנות יוצרת תחרות שבמסגרתה כל פרט מנסה להפגין רגישות גבוהה יותר לפגיעות, מחויבות גדולה יותר לקבוצת השייכות לו, נכונות גדולה יותר להגיש תלונות, ואסרטיביות בוטה יותר במאבק הפומבי (בתקשורת הוירטואלית) לגינוי התוקפן והוקעתו.⁴⁶ הם טוענים שדינמיקה תחרותית זו יוצרת סחרור של טהרנות, והקצנה אינסופית בהגדרה של מיקרואגרסיה ובהפגנת רגישות כלפיה.⁴⁷ התוצאה היא השתקה וסתימת פיות של כל מי שהתבטאויותיהם אינן עולות בקנה אחד עם הדרישות המתרבות ללא הרף של התקינות הפוליטית המסלימה. תוצאה נוספת היא זהירות גוברת והולכת של חברי תרבות הקרבנות עצמם, וחרדה מתמדת שמא עמדותיהם אינן קיצוניות ולוחמניות די הצורך.⁴⁸

לטענתם של קמפל ומנינג, השאיפה היוקדת להוכיח קורבנות אישית, להפגין נאמנות קבוצתית ולהוקיע תוקפנים, דוחפת סטודנטים לביים תקיפות גזעניות או הומופוביות ולהציג את עצמם כקרבנות.⁴⁹ במציאות החברתית החדשה, סטודנטים המתלוננים על תקיפות על רקע קבוצתי נהנים מאהדה ויוקרה, ולכן יש מי

³⁹ שם, 4.

⁴⁰ שם, 85, 90-92, 95, 216.

⁴¹ שם, 115.

⁴² שם, 160.

⁴³ שם, 177.

⁴⁴ שם, 63.

⁴⁵ שם, 85-93.

⁴⁶ שם, 161-163.

⁴⁷ שם, 167-170.

⁴⁸ שם, 169.

⁴⁹ שם, 106-115.

שבחרים להתלונן גם כשאין לתלונתם בסיס עובדתי.⁵⁰ קמפבל ומנינג מתעדים שורה ארוכה של תלונות על תקיפות גזעניות והומפוביות, שחקירות משטרתיות חשפו שבוימו על ידי קרבנותיהם.⁵¹

קמפבל ומנינג מביעים חשש עמוק מן ההתפשטות המהירה של תרבות זו כאש בשדה קוצים.⁵² הם מצביעים על מה שהם מגדירים כסכנות הגלומות בתרבות הקרבנות: פגיעה חמורה בחופש הביטוי ואבדן הנכונות להקשיב לזולת; שחיקה דרמטית בסובלנות כלפי ביטויים לא פופולריים; פיתוח תלות במוסדות לשם יישוב סכסוכים פעוטים וויתור על היכולת להתמודד באופן אישי ועצמאי עם עימותים זעירים; הסתגרות בטהרנות מתנשאת; רדיפת מי שהוקעו כ"סוטים" ללא הליך הוגן; טשטוש של הבחנות חשובות (למשל בין דרגות חומרה, בין דיבור מעליב ואלימות ממשית); הכנת הקרקע לתגובת נגד חריפה שתפגע לא רק בתרבות הקרבנות אלא גם בתלונות לגיטימיות על פגיעות ממשיות.⁵³

קמפבל ומנינג מזדהים עם מחויבותם של הסטודנטים לשוויון ולגיוון, ועם מאבקם בהפליה של קבוצות מוחלשות. עם זאת, הם מסתייגים מן הקיצוניות המיליטנטית המאפיינת את תרבות הקרבנות, ומן הויתור הגורף שהיא מבטאת על ערכים ליברליים מרכזיים כמו חופש הביטוי, הזכות להליך הוגן, השוויון בפני החוק, חזקת החפות ועקרון המידתיות. הם קוראים לאימוץ של התנהגות מכבדת הדדית, שמכבדת את כל העקרונות הליברליים הללו, ומחייבת אחריות אישית.⁵⁴

כפי שעולה מתאורם, תרבות הקרבנות המודרנית כרוכה כמעט ללא הפרד בשיח התקשורת הוירטואלית. אף שלכאורה אלה שתי תופעות חברתיות נבדלות, הקשרים ביניהן אמיצים, ויש ביניהן סימביוזה עמוקה. לכן אני מתייחסת לשתי התופעות הללו יחדיו.

תרבות הקרבנות בשיח התקשורת הוירטואלית כתרבות של הדרת-כבוד המאיימת על הכבוד הסגולי ובכבוד המחיה

קמפבל ומנינג מתלבטים בשאלה לאיזה סוג של תרבות ערכית אפשר לשייך את תרבות הקרבנות הסטודנטואלית החדשה. הם בוחנים את תרבות הדרת-כבוד מצד אחד ואת תרבות הכבוד הסגולי מן הצד האחר, ומגיעים למסקנה שתרבות הקרבנות אינה הולמת אף אחד מן הדפוסים המוכרים הללו, ולכן היא מהווה דפוס שלישי, חדש. אני סבורה שמסקנתם זו שגויה.⁵⁵

⁵⁰ שם, 106.

⁵¹ שם, 106.

⁵² שם, 252.

⁵³ שם, 249-264.

⁵⁴ מנינג וקמפבל סבורים שהפנייה המיידית לרשויות האוניברסיטאות מטפחות אצל הסטודנטים תלות וילדותיות. הם סבורים שראוי שאנשים צעירים בשנות העשרים לחייהם יוכלו להתמודד בכוחות עצמם עם אירועים קלים, שהחיים בחברה אנושית ספוגים בהם.

⁵⁵ הטעות נובעת מכך שקמפבל ומנינג מתייחסים למקרה פרטי של תרבות הדרת-כבוד, במקום לדפוס התשתיתי של סוג תרבותי זה. קמפבל ומנינג סבורים, בטעות, שתרבות הדרת-כבוד היא רק זו שהיתה נהוגה בקרב גברים בני מעמדות גבוהים בחלקים של אירופה (במיוחד צרפת וספרד) ובמדינות הדרום של ארצות הברית במאות הקודמות (ראו למשל שם, 12, 229). הנורמות של תרבות זו חייבו מי שחש שספג צל צלו של עלבון להדרת-כבוד לעשות בכוחות עצמו מעשה נחרץ ואף אלים נגד מעליבו, כמו למשל לזמן אותו לדו-קרב. קמפבל ומנינג מוצאים, בצדק, שתרבות הקרבנות הסטודנטואלית אינה מכילה נורמות מקבילות. אך מכך הם מסיקים, בטעות, ששאר המאפיינים של תרבות הדרת-כבוד של תרבות הקרבנות הסטודנטואלית אינם מספיקים כדי לזהות תרבות זו כתרבות הדרת-כבוד. טעותם של קמפבל ומנינג נעוצה בהתעלמותם מדוגמאות רבות אחרות של נורמות הדרת-כבוד, אשר חלו, וחלות עדיין, על קבוצות שונות בחברות הדרת-כבוד. כך, למשל, במרבית תרבויות הדרת-כבוד, נשים, כמו גם גברים מבוגרים או בני מעמדות נמוכים, אינם אמורים לזמן את עולביהם לדו-קרב, אלא להעביר את תלונותיהם לגברים צעירים בני המעמדות הגבוהים, שתפקידם בתרבויות הדרת-כבוד הוא לנהל את קרבות הדרת-כבוד. הסטודנטים שקמפבל ומנינג מתארים כחברי תרבות הקרבנות מתייחסים למוסדות האוניברסיטאים כאל המעמד החברתי שאליו יש להפנות תלונות על עלבונות, בהיותו המעמד המוסמך לנהל את סכסוך הדרת-כבוד ולהשיב את הבושה למבייש.

תיאורם של קמפבל ומנינג את תרבות הקרבנות מציג יסודות רבים אשר מאפיינים תרבות זו כתרבות הדרת-כבוד. הרגישות הגבוהה לכל בדל של עלבון, המאפיינת את תרבות הקרבנות, היא ממאפייני היסוד המובהקים והמוכרים ביותר של תרבות הדרת-כבוד (כפי שקמפבל ומנינג אכן מדגישים שוב ושוב⁵⁶). זיהוי של עלבון שנחוה על ידי אדם מסוים כעלבון קבוצתי, שמשפיל את כלל קבוצת ההתייחסות של הנעלב, אף היא רווחת מאוד בתרבויות הדרת-כבוד (חישבו על "כבוד המשפחה", או החמולה, או השבט, או הלאום).

סטודנטים שפועלים במסגרת תרבות הקרבנות מתהדרים בפגיעות שנפגעו או בקמפיינים שיזמו ברשתות הוירטואליות כבסיס לרכישת הדרת-כבוד, מעמד ויוקרה בקרב חבריהם; הם מביישים את מי שהם תופסים כיריביהם ויריבי קבוצתיים, ומשפילים אותם; ככל שהם משפילים את יריביהם — כך הם גם צוברים מעמד ויוקרה לעצמם ולקבוצת ההתייחסות שלהם. בתרבות הקרבנות, סטודנטים מייחסים למי ששייכים לקבוצת ההזדהות שלהם מעמד עדיף, ולכן גם אמינות עדיפה, לעומת כל מי שלא שייכים לקבוצה, ובודאי לעומת מי ששייכים לקבוצה יריבה ("ההגמוניים"). זוהי נורמה מובהקת של תרבות הדרת-כבוד. בתרבות הקרבנות, כבכל תרבות הדרת-כבוד, רכילות, כלומר דיבור מעליב שנועד לבזות אדם אחר, היא פעילות רווחת ואף הכרחית וחיונית: שיח הרשתות הוירטואליות מושתת עליה. גם ההגיון של סכום אפס לגבי יחוס אחריות ואשמה, המאפיין את תרבות הקרבנות, הוא יסוד חשוב בתרבויות הדרת-כבוד. האיסור ליחס אחריות כלשהי לנפגעים, במחשבה שייחוס כזה עלול להקטין את אחריותם ואשמתם של מי שנחשבים פוגעים, משקף הגיון סכום אפס האופייני לתרבויות הדרת-כבוד.

כמו בתרבויות הדרת-כבוד אחרות, גם בתרבות הקרבנות — ובמיוחד בתקשורת הוירטואלית — יש נכונות להתעלם מכבוד אדם וחוה ואף לפגוע בו ובזכויות הנגזרות ממנו בשם נורמות הדרת-הכבוד. תרבות הקרבנות שקמפבל ומנינג מתארים מכילה, כאמור, פגיעה חמורה בחופש הביטוי והשתקה של קולות לא פופולריים; רדיפת מי שהוקעו כ"סוטים" תוך התעלמות מזכות היסוד להליך הוגן; דחיית זכויות יסוד כגון חזקת החפות והזכות להשאיר את העבר מאחור (הזכות להתיישנות); ייחוס אמינות גבוהה יותר לחלק מן האנשים (אלה ששייכים לקבוצת "הנכונות") ואמינות נמוכה יותר לאנשים אחרים (אלה ששייכים לקבוצת היריבות); טשטוש של הבחנות בין דרגות חומרה של דיבורים והתנהגויות, ותפיסת כל מה שנחוה כפגיעה כחמור ביותר; דחיית התפיסה שענישה צריכה להיות פרופורציונלית לחומרת ההתנהגות והפגיעה; ביטול הצורך להתריע מראש אילו התנהגויות אסורות, והסתמכות על תחושות סובייקטיביות של נפגעים ונפגעות כדי להגדיר התנהגויות, בדיעבד, כפוגעניות.

תרבות הקרבנות הסטודנטואלית בקמפוסים בארצות הברית, כפי שקמפבל ומנינג מתארים אותה, ממחישה כיצד אימוץ חסר גבולות של שיח התקשורת הוירטואלית, ביחד עם האדרה חד-צדדית של קרבנות מאיימים על כבוד אדם וחוה וזכויותיהם. בסעיפים הבאים אציג חלק השיח הפמיניסטי המזוהה עם מיזם #MeToo כמושפע מן התקשורת הוירטואלית ותרבות הקרבנות, תוך הדגשת קווי דמיון בינו לבין תרבות הקרבנות הסטודנטואלית כפי שתוארה על ידי קמפבל ומנינג. קווי דמיון אלה מעוררים את החשש שגם שיח פמיניזם זה, כמו תרבות הקרבנות, מגלם דפוסים של הדרת-כבוד המסכנים את כבוד אדם וחוה וזכויותיהם.

הסכנות הגלומות באימוץ נורמות התקשורת הוירטואלית ודפוס תרבות הקרבנות על ידי השיח הפמיניסטי

⁵⁶ ראו למשל שם, 12-13, 16, 20.

מיזם #MeToo הוא, בהגדרה, מיזם ל"יציאה קבוצתית מן הארון" של קרבנות של פגיעות מיניות. מטרתו להפגין את ממדיה ועצמתה של קבוצת קרבנות זו, להסיר מעל חבריה וחברותיה את תחושת הבושה, ולהעניק להן תחושה של ערך, של חשיבות ושל אהדה והערכה של הסובבים. המיזם הצליח להשיג את כל המטרות הללו במידה שקשה היה לשערה מראש. כשלעצמה, זוהי התפתחות פמיניסטית חיובית ביותר. עם זאת, ההתמקדות בקרבנות (ולא, למשל, באוטונומיה והעוצמה הנשיות), המאפיינת חלק מן השיח שהתפתח בצל המיזם, מכילה פוטנציאל להאדרת הקרבנות והקצנה של אלמנט זה, כפי שקרה בתרבות הקרבנות האמריקאית. אבהיר, שקשה עד בלתי אפשרי להעריך מה משקלה של האדרת הקרבנות בשיח הוירטואלי הנדון; עם זאת ישנם חוגים והקשרים שבהם נוכחותו מורגשת ואף דומיננטית. הדברים האמורים כאן מתייחסים ליסוד זה של השיח הפמיניסטי הוירטואלי, ולא לחלקים אחרים שלו.

לצד יסוד הדגשת הקרבנות, מיזם #MeToo נולד ברשתות הוירטואליות והתרחש ברובו במסגרותיהן. מסגרות אלה מאופיינות, כאמור, במהירות גדולה מאוד, במידיות, ובהתבטאויות גולמיות (לא מעובדות), חריפות ובוטות. חילופי דברים גולשים במהירות להתלהמות בלתי מרוסנת, שעלולה לצבור תאוצה על פי דבריהם של גורמים בלתי צפויים שבוחרים להשתתף בשיח. שלא כמו בתקשורת הממוסדת, השיח ברשתות הוירטואליות אינו מחייב הצגה של תגובת הצד השני, שמירה על דיסקרטיות, איפוק או דיוק בפרטים, או אימות כלשהו שלהם. הוא אינו מחייב ניסוחים שעולים בקנה אחד עם הגנות על זכויות אדם וחווה, והוא מדגיש אלמנטים רגשיים של הכותבים. הוא מכיל ביוש של מי שמוקעים על ידי כותבים, בלי שניתנת להם הזדמנות הוגנת, ממשית, להתגונן, ובודאי בלי שהטענות המוטחות בהם יחקרו ויבדקו על ידי מי שמוכשרים לעשות זאת. מי שמגיבים לביוש כזה ומצטרפים אליו עלולים להעלות את להבותיו, אף שאינם מכירים את עובדות המקרה ולא שמעו את גרסת הצד השני.

הצירוף של שני המאפיינים הללו — יצירת קבוצה גדולה המגדירה את עצמה על בסיס קרבנות (במקרה זה מינית), ושימוש בכללי השיח של הרשתות הוירטואליות — מזמין אימוץ גילויים של תרבות הקרבנות כפי שקמפבל ומנינג מתארים, על כל הסכנות הגלומות בכך, ובהן אימוץ תרבות הדרת-כבוד הפוגעת בכבוד הסגולי ובכבוד המחיה. סכנות אלה מחייבות הגברת המודעות, ובחינה מושכלת, כדי שהשיח הפמיניסטי לא יגלוש לפגיעה בכבוד אדם וחווה, ובתוך כך — בעצמו.

לסיכום: הקבוצה שמיזם #MeToo נועד ליצור ולחזק היא קבוצה המוגדרת ביחס לקרבנותם של חבריה. המטרה היא להמיר את בושתם של הקרבנות בתחושת ערך/כבוד וכוח. המסגרת היא שיח חסר גבולות, המאופיין בבוטות, חד צדדיות, מיידיות, וגלישה בלתי נשלטת לביוש והתלהמות. הקשר זה עלול לעודד, בין השאר, גם רגישות גבוהה לכל גילוי של "מיקרואגרסיה" קלה ככל שתהיה, אישומים בלתי מבוססים, השתקה של קולות לא אהודים, התעלמות מזכויות (ערכיות, לאו דווקא בהקשרן המשפטי) לחזקת חפות, להליך הוגן, למידתיות, לפרטיות ולהתיישנות. כאשר מי שנטען נגדם שפגעו מינית מוצגים כחזקים ו"הגמוניים", הם מעוררים סלידה, ומגבירים את האהדה למי שמציגים את עצמם כקרבנותיהם. מי שמציגים עצמם כקרבנות של פגיעה מינית זוכים לא רק לאהדה ועידוד ליגיטימיים אלא גם להעדפה ולאמון רב יותר מאשר מי שהם טוענים שפגעו בהם. כל ניסיון לטעון שיש מקרים שבהם אולי גם על מי שמציג את עצמו כקרבן מוטלת אחריות כלשהי (למשל ליזום הליך מסודר לקביעת העובדות אם ברצונו לעשות פומבי לטענתו) מוקע כ"האשמת הקרבן", שהיא אסורה באופן מוחלט. כל התכונות הללו מוצגות על ידי קמפבל ומנינג כחלק מתרבות הקרבנות. הן עלולות ליצור תרבות הדרת-כבוד ופגיעה בזכויות אדם וחווה, כמפורט למעלה.

כדי להמחיש כיצד שיח התקשורת הוירטואלית עלול להוביל את הפמיניזם למחוזות מסוכנים, אבחן דוגמא אחת: השימוש בססמא "מאמינות למתלוננות"⁵⁷. זוהי אחת הססמאות המובהקות ביותר של הפמיניזם המתפתח בישראל בשלהי מיזם #MeToo. במקור, העמדה המגולמת בה נועדה להתריס נגד עמדת החברה הפטריארכלית והמערכת המשפטית שלה, שיש לבחון כל מתלוננת על פגיעה מינית בשבע עיניים, כי חזקה שהיא משקרת.

לאורך כל ההיסטוריה, נשים שדיווחו על פגיעות מיניות נתפסו כשקרניות ומניפולטיביות. המשפט האנגלו-אמריקאי הניח כי אישה המתלוננת על אונס משקרת, והזהיר את המושבעים שיקחו זאת בחשבון.⁵⁸ מקור האזהרה בכך שבעבר הרחוק, האשמה של גבר באונס היתה דרכה של אישה להתגונן מפני אישום בניאוף. לאישה שהאשמה בניאוף והיתה צפויה לגזר דין מוות היה אינטרס מובהק לשקר ולטעון שהאיש שעמו נתפסה אנס אותה. המשפט היה מודע לכך, והזהיר את המושבעים שייקחו זאת בחשבון. כך התקבע החשד שכל מתלוננת על אונס משקרת, והפך לאכסיומא תרבותית גם כשנשים שוב לא הואשמו בניאוף, לא נשקף להן עונש מוות, ולא היה להן אינטרס להאשים גבר באונס.

בתוך הקשר חברתי תרבותי משפטי זה, הבעת אמון במתלוננות על פגיעות מיניות היתה מחאה פמיניסטית חשובה נגד השתקתן. משמעות הססמא היתה לבטל את הסטיגמה השלילית שיוחסה לתלוננות על פגיעות מיניות ולנשים שהשמיעו אותן. האמון במתלוננות הביע עמדה פוליטית, כללית, מעמדית, שיש להאמין לנשים בדיוק באותה מידה שמאמינים לגברים, ולנשים המתלוננות על פגיעות מיניות — בדיוק באותה מידה שמאמינים לכל מתלוננת ומתלונן על כל פגיעה מכל סוג. משמעות הססמא מעולם לא היתה שכל אישה המתלוננת על פגיעה מינית, או טוענת לפגיעה כזו, בהכרח דוברת תמיד אמת ואין צורך בבדיקת גרסת הנילון או זה שכלפיו הועלתה הטענה. האמון במתלוננות לא התייחס ספציפית למקרה מסוים, במובן של השתקת הצד השני וייתור הליך בדיקת הראיות.

במקורה, אם כן, הבעת האמון במתלוננות נועדה לבטל את מה שהיה מובן מאליו (שמתלוננת משקרת ונילון דובר אמת), ולהגיע למצב מכבד ושוויוני שבו התלונה ושלייתה יישקלו כשתי עדויות בעלות משקל מלכתחילי שווה. במהלך עשרות שנות פעילות פמיניסטית, מטרה זו הושגה במידה רבה. המשפט האנגלו-אמריקאי שוב אינו מזהיר את המושבעים שלא יאמינו למתלוננות על אונס, והציבור הרחב הסכיך עם העובדה שנשים רבות נופלות קרבן לפגיעות מיניות גם בידי גברים "מכובדים" ו"מהוגנים", ואפילו בידי אבות, בני זוג ואנשי דת. במציאות החדשה, שעוצבה במידה רבה בזכות המאבק הפמיניסטי, תפקיד הססמא "מאמינות למתלוננות" להמשיך לחזק מתלוננות, להבטיח להן שלא חושדים בהן, מלכתחילה, באי אמירת אמת, ולוודא שתלונותיהן תזכנה ביחס הולם ותשקלנה בכובד ראש במסגרת הליכי בירור הוגנים. מטרתה להמשיך במאבק שאמנם הניב פירות, אך הוא רחוק עדיין מהשגת יחס מכבד מלא ושלים למתלוננות על פגיעות מיניות.

במסגרת השיח הפמיניסטי המתפתח בתקשורת הוירטואלית בצל מיזם #MeToo, הססמא הפמיניסטית הותיקה "מאמינות למתלוננות" התפרשה על ידי חלק מן המשתתפות והמשתתפים בשיח באופן מילולי⁵⁹. משמעותה הפכה להיות "מי שטוענות שחוו פגיעה מינית (גם אם לא הגישו תלונה, אלא פרסמו את טענתן

⁵⁷ המילה "מתלוננות" אינה משתמשת כאן לציון נשים שהגישו תלונות על פי כללים משפטיים או משמעתיים, אלא לציון נשים הטוענות בפורום כלשהו שחוו פגיעה מינית. בלבול מושגי זה הוא בעייתי, שהן הוא שומט את הקרקע מתחת להבחנה בין מי שדורשות בירור מוסמך, לבין מי שמסתפקות בהעלאת טענות באופן שלא ניתן לבדוק אותן.

⁵⁸ להצגה מפורטת של דברים אלה ראו קמיר, "יש סקס אחר — הביאווהו לכאן: עבירת האינוס בין הדרת-כבוד (honor), שוויון וכבודו הסגולי של האדם (dignity), והצעה לחקיקה חדשה ברוח ערך כבוד האדם", **משפט וממשל** ז', תשס"ה, 2004, 669, בעמ' 679-683, 729-734.

⁵⁹ זוהי עמדה נפוצה מאוד בחלקים של השיח הפמיניסטי הוירטואלי. ראו למשל דבריה של ח"כ יחימוביץ' המובאים בהמשך.

ברשת וירטואלית) לעולם אינן משקרות, ולכן מי שהואשמו בצורה כזו ומכחישים את המיוחס להם תמיד בהכרח משקרים". עמדה זו מעדיפה טענות של נשים על פני אלה של גברים, שוללת את חזקת חפותו של מי שמייחסים לו פגיעה מינית, את זכותו לשם טוב ולהליך הוגן, את הצורך להשתית ממצאים על ראיות, ואת האפשרות שטענה או תלונה לא תוכח ולכן מי שנטען נגדו שפגע מינית לא יימצא אשם.

גישה זו מצדיקה הסקת מסקנות בלי לתת לנילון הזדמנות להשמיע את גרסתו, ודרישה לענישה ללא עריכת הליך הוגן (גם אם הענישה איננה פלילית אלא "רק" חברתית). היא מושמעת על ידי נשים שמעידות על עצמן שהן מסרבות להקשיב לנילונין, לא נרתעות מלבייש אותם בפומבי, ודורשות שיענשו (למשל על ידי פיטורין) על סמך עצם קיומה של טענה נגדם, אף שאם זו לא התבררה. היא מבטלת את ההבחנה בין "מתלוננות", שפנו לביורר טענותיהם לגופים המוסמכים לנהל הליכי ביורר וקביעת עובדות, לבין מי שמעלות טענות שלא ניתן לבדוק אותן ולרדת לחקרן, ולעיתים עושות זאת באופן אנונימי, בלא שניתן לדעת מי עומדת מאחורי הטענה. הגישה שכניתי מילולית מוציאה את הססמא מהקשרה הפמיניסטית המקורי. בקרב חלק מן המשתתפות בשיח ברשתות הוירטואליות, גישה זו הפכה לאכסיומטית ומחייבת ללא עוררין. ניסיון לערער עליה מוביל מיידית לגינוי, הוקעה ונידוי.

קל לראות שהתפתחות זו הופכת את הססמא הפמיניסטית לחלק מתרבות הדרת-כבוד,⁶⁰ ומובילה לפגיעה בזכויות אדם וחווה הנגזרות מן הכבוד הסגולי וכבוד המחיה.

זאת ועוד. יש בשיח הפמיניסטי הוירטואלי מי שמפרשות גישה זו כך שאם אישה טוענת שנפגעה מינית, אזי טענתה היא הקול היחיד שיש להקשיב לו ולקבל, ולכן יש להעניש את מי שהיא טוענת שגרם לפגיעה המינית שהיא חוותה (גם אם הענישה אינה עוברת בבית המשפט, אלא "מסתכמת" בביוש פומבי, פיטורין או נידוי). על פי פרשנות זו, אין לבחון אם המעשה שממנו נפגעה האישה אכן נתפס כבעייתי או חמור על פי נורמות ערכיות המושתתות על הכבוד הסגולי וכבוד המחיה או על פי החוק: מעמדה כמי שטוענת שהיא קורבן נותן לה עליונות מוחלטת וזכות בלעדית לקבוע שאכן היתה פגיעה אסורה, שהיא חמורה, ושהפוגע צריך להענש. עמדה זו גורסת שיש לאמץ את גישתה הסובייקטיבית של מי שטוענת שהיא נפגעה מינית על פני כל עמדה נורמטיבית אובייקטיבית. היא זו שוללת את עקרון המידתיות ואת הכלל הערכי, החברתי, שיש להתריע לפני שעונשין. היא מצדיקה דרישה לפיטורין, הדחה, הרחקה וסילוק של אדם מעצם כך שנטען נגדו שהוא פגע מינית, אפילו אם הפגיעה הנטענת לא רק שלא הוכחה, אלא גם אינה מוכרת במסגרת ערכית נורמטיבית כפגיעה, או כפגיעה חמורה. זוהי האדרת הקרבנות על חשבון השקפת עולם ערכית, ועל חשבון זכויות אדם וחווה.

מושג נוסף שהפך לססמא נפוצה במסגרת שיח מיזם #MeToo הוא האמירה המיוחסת לולדימיר לנין: "כשחוטבים עצים — ניתזים שבבים". מרבית להשתמש בביטוי כדי להביע את העמדה שכשמנהלים מאבק חברתי צודק — אין מנוס מפגיעה בחפים מפשע, ואין לתת לדבר לעצור את המהלך הצודק. לפי גישה זו, גם אם יש מקרה בו טענה לא מבוססת הביאה לפגיעה באדם חף מפשע — אין להצטער על כך יתר על המידה, כי התמונה הגדולה חשובה יותר מפרטיה. הטוענת לפגיעה מינית שייכת לקבוצת קרבנות, הנטען שייך לקבוצה הגמונית, ולכן אין להצטער על מר גורלו גם אם נפגע על לא עוול בכפו.

דומני שאין צורך לפרט מדוע גישה זו מנוגדת באופן יסודי לתפיסת כבוד אדם וחווה וזכויותיהם. היא מעדיפה את הקבוצה על פני הפרט, ומפקירה פרטים שנפלו קרבן לתלונות שווא, או תלונות שלא בוססו

⁶⁰ למשל, העדפה גורפת של עדויות של נשים על פני אלה של גברים יוצרת מעמדות חברתיים שמי שמשייכת לאחד נהנית מאמינות מעצם שייכותה המעמדית, ומי שמשויך לאחר סובל מדה-לגיטימציה. ביוש היא אמצעי תגובה לגיימי, שמעלה את קרנה של המביישת ומשפיל את המבויש.

בראיות, מפני שאינם שייכים לקבוצה הנכונה. אזכיר, שלנין טבע מטבע לשון זו כדי להצדיק עריצות איומה של חיסול שיטתי של כל מי שנחשד בהשתייכות למעמד הבורגני שסומן על ידיו כאויב בוגדני ומסוכן של מעמד הפועלים. כל מי שנטען לגביו (באמצעות הלשנה אנונימית או הפצת רכילות) שאינו תומך במהפכה הבולשביקית, או שהוא מפגין סממן בורגני כלשהו, נשלח לגולאג, שהיה מחנה עבודה לתיקון מתנגדים פוליטיים של המשטר. אוכלוסיית מחנות העבודה והעינויים הללו הגיעה, ככל הנראה, לשני מיליון איש, שרבים מהם קיפחו את חייהם בתנאים הלא אנושיים.

לשם הדגמת התבטאויות פמיניסטיות המגלמות את כל הדברים הללו ורווחות ברשתות הוירטואליות, אביא שני טקסטים רהוטים במיוחד.

הדוגמא הראשונה היא פוסט מיום 10.11.17 של אורלי בר-לב. הפוסט זועם על שאלות המכוונות לנשים שמעלות טענות על פגיעות מיניות, וקובע את זכותן המוחלטת לעשות בסיפוריהן ככל העולה על רוחן, בלי לתת דין וחשבון לאישה או איש ובלי להתחשב בשום נורמות ערכיות או זכויות של הצד השני:

"מקבץ שאלות שחוזרות על עצמן בתגובה לנשים הרבות שמספרות את הסיפור שלהן:

MeToo#

למה את מתעוררת לספר אחרי שלוש-עשר-עשרים שנה???

כי ככה בא לי.

למה את עושה מזה עניין?

כי ככה בא לי.

למה את לא עושה מזה עניין?

כי ככה בא לי.

למה את חושפת את שמו?

כי ככה בא לי.

למה את לא חושפת את שמו?

כי ככה בא לי.

למה את לא מתלוננת?

למה את כן מתלוננת?

למה את כותבת/או לא/או משהו בפייסבוק?

כי כ-ה בא לי.

למה את לא עושה בדיוק מה שאנחנו מצפים ממך לעשות?

כי - כ כ ה - בא - לי

קפיש?

אחיות, יודעות מה זה פמיניזם במובן הכי בסיסי ועמוק שלו?

פמיניזם זה לעשות מה שבא לנו.

בכל מה שקשור אלינו - לעשות בדיוק מה שבא לנו.

ככה פשוט.

בדיוק כפי שלתוקף במקרה שלי היה בא לעלות עליי ולנסות ולכפות עליי מין, בדיוק כפי שלאחר היה בא לדחוף את לשונו לפיה של אישה אחרת, בדיוק כפי שלהוא היה בא ללטף את

**ישבנה של שותפתו לעבודה, בדיוק כפי שלרביעי היה בא לזרוק הערה מבזה לבחורה צעירה,
 בדיוק כפי שלהם בא -
 ככה לנו בא.
 איך שלנו בא.
 בכל מה שקשור אלינו, לא שואלות אתכם.
 לא שואלות אף אחד.
 ככה בא לנו."**

הגיונו של הפוסט הוא זה: גברים פוגעים בנשים מינית בלי להתחשב באיש זולת עצמם, והתגובה ההולמת של חברות קבוצת הקרבנות היא לנקוט בדיוק אותה דרך ולהגיב לפגיעות המיניות בכל דרך שהן מוצאות לנכון, בלי להתחשב באיש זולת עצמן. בהשתייכן לקבוצת קרבנות של פגיעות מיניות, הן זכאיות להגיב ככל העולה על רוחן, ללא סייגים או כללים.

פוסט זה קובע שפמיניזם הוא תמונת מראה של פטריארכיה: האחת מהווה תרבות הדרת-כבוד המעדיפה גברים על פני נשים, מבנה רק אותם כסוביקטים המתמודדים על עצמה ומעמד, ומעניקה להם את כל היתרונות, והשנייה היא תרבות הדרת-כבוד המעדיפה נשים על פני גברים, מבנה רק אותן כסוביקטים המתמודדים על עצמה ומעמד, ומעניקה את כל היתרונות להן. כשם שבפטריארכיה גברים, שהם ההגמוניים, מתעלמים מזכויות של נשים — נשים, שנטולות לעצמן את ההגמוניה, זכאיות להתעלם מזכויותיהם של גברים.

הדוגמא השניה התפרסמה בפייסבוק לאחר שמאמר זה כבר חזר אל הכותבת לשיפוץ. כותבת המזדהה כרונה אורבנו מזרחי פרסמה ביום 4.5.2019 תגובה לפוסט של גבר המתאר באריכות כיצד נרדף וסבל התנכלויות וביוש פומבי מתמשך בשל דברים שנאמרו עליו על ידי נשים שטענו שנפגעו ממנו מינית. לדבריו, דברי הנשים אינם מתארים התנהגויות שיכולות להחשב פגיעות מיניות על פי החוק או הנורמה הציבורית, ולא היתה שום הצדקה להכפישו ולפגוע בו. אורבנו מזרחי עונה לו כך:

קראתי את הפוסט וגם את התגובות. ... אני כפמיניסטית תמיד מאמינה לנפגעות. ... אני לא חושבת שתמיד להאמין לנפגעות זה עמדה פסולה או רדיקאלית. לאורך כל ההיסטוריה תמיד האמינו לגברים באופן אוטומטי ונשים נחשבו משוגעות והיסטריות. אז אני בתור אישה החלטתי שאני תמיד מאמינה לנשים. אני בספק שיש נשים שמשתמשות בהטרדה מינית ואונס לצרכים פוליטיים. ובכל מקרה אני חייבת להגיד שיש בדברים האלה הרבה צד סוביקטיבי. ... בכל מקרה אל לנו להפוך את המקרה הזה למקרה שבו אתה עסוק בעצמך. כי הדבר הזה הרבה יותר גדול ממך. ובסוף מה שחשוב זה לשנות את איך שגברים מתנהגים לנשים בישראל. כמות הפגיעות ועוצמת הפגיעות המיניות זה מה שחשוב. אני גם לא מאמינה שיש פה חשיבות לניקוי השם. אולי זה נראה לך הדבר הכי חשוב עכשיו אבל בחברה חולה שגברים ונשים הפכו להיות אויבים הפוקוס שלנו צריך להיות על השלמה בין המינים. ולנסות לנקות שם של בחור כזה או אחר לא יעזור. כי יש פה משהו הרבה יותר גדול ועמוק שיש לנו לטפל בו באומץ.

...

לא הכל בעולם חוקים ומשפטים והוכחות. בתור מי שעברה כאלה חוויות שרק שנים אחרי את מעיזה להגיד לעצמך מה באמת מבחינתך עברת באותו רגע/לילה אני יכולה להגיד לך שגם בקשרים של אהבה ומיניות גבר יכול לאנוס מישהי בלי שהוא שם לב. ...

אתה לא באמת יודע אם פגעת במישהי מינית כי אין לנו בחברה את הרגישות הנדרשת לזה. ויכול להיות מאוד שאתה בטוח במאה אחוז שלא פגעת מינית באף אחת אבל יש מישהי ששכבה איתך מלא פעמים ובאחת הפעמים האלה היא לא רצתה לשכב איתך ובכל זאת שכבה איתך. היא לא התנגדה, היא לא מחתה, אתה לא שמת לב שהיא לא בעניין. זה נגמר והיא הלכה הבייתה. מבחינתה זאת הייתה פגיעה מינית. ...

הכי קל לי היה להמשיך לשנוא גברים כמון. אני מנסה לתת לך חלון לצד השני. לפתוח לך דלת לאיך נשים רואות את זה.⁶¹

אורבנו מזרחי קובעת שגבר יכול לאנוס אישה גם אם הוא לא מודע לכך שהיא אינה חפצה במגע המיני כי היא אינה מביעה זאת בבירור. כטענת הגנה בפני אישום באונס היא אינה מסתפקת בהסכמת האישה אלא דורשת רצון אקטיבי ואף השתוקקות שלה למעשה המיני. אורבנו מזרחי יודעת שהנורמות הנוהגות והחוק קובעים קריטריונים אחרים, אך מצהירה שהחוק, הנורמות והקריטריונים האובייקטיביים שלהם אינם חשובים בעיניה, וכי קנה המידה הבלעדי הוא סובייקטיבי: תחושתה של האישה שמגדירה את עצמה כנפגעת תקיפה מינית. גם "הוכחות", כלומר בירור עובדתי וקביעת עובדות, אינם חשובים בעיניה. במקום כל אלה, אורבנו מזרחי מאמינה באופן גורף לנשים ולא לגברים, כי בעולם הפטריארכלי האמינו לגברים ולא לנשים. אף שלדעתה גברים אינם מחונכים לחוש רגישויות של נשים, היא רואה אותם אחראים למה שנשים מגדירות כפגיעות מיניות על סמך תחושות סובייקטיביות לחלוטין שהן אינן בהכרח מחצינות. היא אינה מכירה בזכותם לשם טוב, כשם שאינה מכירה בחזקת החפות או בזכות להליך הוגן. זכויות אלה, הנגזרות מכבוד סגולי וכבוד מחיה, חשובות בעיניה פחות משינוי מעמדה של קבוצת הנשים בחברה. את המכלול הזה היא תופסת כפמיניזם. בשלהי תקופת #MeToo רונה אורבנו מזרחי איננה לבד, והשקפת עולמה הפמיניסטית, על דפוסי הדרת הכבוד ושלילת זכויות אדם וחווה חלחלה מפוסטים בפייסבוק לעולם הממשי.

זליגת שיח הקרבנות והתקשורת הוירטואלית של מיזם #MeToo אל העולם הממשי, הציבורי והמשפטי

ביולי שנת 2018, במהלך סיור של חברי כנסת בישובי עוטף עזה, חבר הכנסת איתן ברושי "ישב על כסא לצד חברי מפלגתו, באירוע בקיבוץ בארי. נחמיאס ורבין נעמדה סמוך אליו, והוא התרגז משום שהסתירה לו את שדה הראייה. ברושי הניף את ידיו לעברה, אחז בישבנה והזיז אותה".⁶² נחמיאס ורבין העידה שהיא חשה שברושי נגע בה "באופן בלתי ראוי, מקטין ופוגעני לעיני קהל רב"⁶³ וביקשה שיתנצל. הוא סרב, ועשה כן רק לדרישת יו"ר המפלגה, אבי גבאי. למחרת האירוע, בשש בבוקר צייצה חברת הכנסת שלי יחימוביץ בחשבון הטוויטר שלה: "למעשה המבחיל שברושי עשה [לאיילת ורבין נחמיאס] קוראים מעשה מגונה. חמור מכך, רבים ראו, שתקו, ואף העיזו לתהות "למה לא הורדת לו סטירה" (תורידו אתם, נבלות). כעת מבקרים אותה כי קיבלה את התנצלותו. קלטיקה של האשמת הקורבן. ברושי, אני מתנערת ממך ומדומיך. עבר זמנכם. איתך איילת."⁶⁴

לא חלף שבוע, וטענה אנונימית על התנהגות מינית תוקפנית של ח"כ ברושי במעלית חמש עשרה שנים קודם לכן הביאה לקריאה רחבה להתפטרותו מן הכנסת. יו"ר המפלגה, אבי גבאי, השעה אותו מפעילות מפלגתו, וברושי הודיע שיתבע אותו בגין לשון הרע, על כך שהיו"ר כינה אותו עבריין מין וסירב לחזור בו

⁶¹ מראה מקום: <https://tinyurl.com/yyn6qezp>

⁶² יהונתן ליס, "ח"כ נחמיאס ורבין: ח"כ ברושי נגע בי באופן לא ראוי, כשביקשתי שיתנצל — הסתובב", הארץ, 18.7.2018. <https://www.haaretz.co.il/news/politi/1.6290412> האתר נבדק לאחרונה ביום 6.4.2019.

⁶³ שם.

⁶⁴ שם.

מכינוי זה.⁶⁵ במשך כמה ימים עסקו כל תוכניות הראיונות ברדיו ובטלוויזיה בגינוי של ברושי. כעבור כשלושה שבועות נוספים, חברת הכנסת יחימוביץ' פרסמה שהגיעה לידיה ידיעה על הטרדה מינית נוספת, קשה וממושכת, שברושי ביצע עשרות שנים קודם לכן, בתקופת שירותו הצבאי. בפוסט בפייסבוק כתבה יחימוביץ' בין השאר את הדברים הבאים:

"פרשה נוספת של הטרדה מינית ומעשים מגונים שעשה ח"כ איתן ברושי מהמפלגה שלי... ברושי היה המג"ד של החיילת מ' כשהטריד אותה מינית על בסיס קבוע ומירר את חייה... היום אביא את סיפורה של מ', אחרי שבדקתי אותו ביסודיות רבה..."

ו... לפנינו הנוספות שהיו אלי... עם השתיים הראשונות שוחחתי ארוכות, שתיכן נשים נבונות, שקולות, אחראיות ואמינות, שאין להן ולו שמץ של אינטרס זר. רק רצון עז לתיקון. מ' הציעה שבשלב זה אספר את סיפורה בהשמטת פרטים מזהים. כך עשיתי, אם כי כל פרטי הפרטים שמורים אצלי. כמו כן הורדתי גם תאורים פלסטיים מדי. אין בזה צורך.

חשוב לי להדגיש: אני מאמינה להן גם בלי כל הבדיקות שעשיתי, אבל לטובת העניין מרגישה תמיד צורך להיות מגובה במאה אחוזים.

הכל יחד, כולל מה שכבר פורסם (ועוד יפורסם, בכפוף כמובן להסכמתן, לרצונן ולבחירתן של הנפגעות), מעיד על דפוס רציביסטי (חזרתי) של התנהגות, שגם אם במישור הפלילי חלה על חלק ממנה התיישנות — הרי שהיא הופכת את המשך השהיה של ברושי במערכת הפוליטית לבלתי נסבל ולבלתי קביל.⁶⁶

חברת הכנסת יחימוביץ' לקחה על עצמה לבטא את מה שהיא, לדעתה, העמדה הפמיניסטית הראויה. היא זכתה בתמיכתן הלא מסויגת של חברות הכנסת האחרות של סיעתה ושל סיעת מר"צ, כמו גם בתמיכה אדירה בתקשורת הוירטואלית והממוסדת כאחד.

ואולם, על פניו, אירוע נגיעתו של ברושי בחברת הכנסת נחמיאס ורבין, שעובדותיו תוארו על ידי מספר עדים, אינו מכיל יסודות של גירוי מיני, סיפוק מיני או ביזוי מיני, ולכן אינו בא בגדר ההגדרה המשפטית של מעשה מגונה, או של הטרדה מינית. אפשר לראות בו התנהגות לא הולמת ובודאי לא פרלמנטרית; אפשר לגנותו כלא מכבד, גס רוח ולא תרבותי, אך לא נכון להגדירו כמעשה מגונה או הטרדה מינית.⁶⁷ אין כל סיבה עניינית להתייחס אליו כאל פגיעה מינית. חברת הכנסת נחמיאס ורבין חשה שהנגיעה בה היתה

⁶⁵ אבי גבאי צייץ בטוויטר "שוחחתי הערב עם ח"כ ברושי, והודעתי לו על השעייתו לאלתר מפעילות במפלגה, ודרשתי ממנו לקבל אחריות על מעשיו המבישים ולפרוש מן הכנסת. אין לעברייני מין מקום ברחוב או בכנסת". נועה שפיגל, "ברושי לגבאי: ההשעיה נעשתה בחוסר סמכות, תתנצל או שאתבע אותך", **הארץ**, 30.7.2018. האתר נבדק לאחרונה ביום 6.4.2019. ראו גם חיים לויסון, "ברושי הגיש תביעת דיבה בסך 300,000 שקל נגד גבאי בעקבות הכינוי עברין מין", **הארץ**, 4.12.2018.

⁶⁶ ח"כ שלי יחימוביץ', פרסום פייסבוק מיום 12.8.18, [קישור] ההדגשות במקור. <https://www.facebook.com/ShellyYachimovich/posts/10156996151319218> ראו גם יהונתן ליס, "שלי יחימוביץ' פרסמה בחשבון הפייסבוק שלה: ברושי תקף מינית חיילת כשהיה מג"ד", **הארץ**, 12.8.2018.

⁶⁷ יש מי שטוענות כנגד שזו גישה משפטנית, וכי מחוץ לשיח המשפטי אין מניעה לכנות התנהגות "הטרדה מינית או מעשה מגונה" גם אם השיח המשפטי אינו מגדירה ככזו. ואולם כינוי של התנהגות בשם שהשיח המשפטי מייחס לו משמעות וחומרה מטיל סטיגמה על מי שנטען שביצע את ההתנהגות. לכאורה, בשיח הציבורי אפשר לכנות התנהגות כ"אונס", "שוחד", "רצח" גם כשהיא אינה נופלת בגדר ההגדרה המשפטית התואמת מושגים אלה. אבל שימוש במושגים אלה מייצר את הרושם שמדובר בהתנהגות שכן נופלת בגדר ההגדרה המשפטית הרלוונטית, ושהיא חמורה על פי אמות מידה משפטיות. לכן לא ראוי להשתמש במושגים המוגדרים בחוק באופן שונה מזה בו הם מוגדרים. אין מניעה, כמובן, להתייחס להתנהגויות הללו בשמות אחרים.

"מקטינה ופוגענית"; היא לא טענה שחשה, אפילו באופן סובייקטיבי, פגיעה מינית.⁶⁸ מבחינת חומרה, הזזתה של נחמיאס ורביץ באמצעות אחיזה בישבנה היא התנהגות שחומרתה מינורית ביחס להתנהגויות פוגעניות. הדרישה להתנצלות על התנהגות כזו היא סבירה. הדרישה להתפטרות מן הכנסת היא בלתי מידתית באופן קיצוני. האישום ב"מעשה מגונה חמור" הוא מופרך.

הטענות האחרות על פגיעות מיניות של חבר הכנסת ברושי הוצגו לציבור כמי שהושמעו על ידי טוענות אנונימיות. הן מתייחסות לאירועים שהתרחשו לכאורה לפני עשרות שנים. הן לא נבדקו, לא נחקרו, לא אומתו. ברושי לא התבקש להגיב לפרטיהן (הוא הכחיש אותן באופן גורף), והטוענות אותן לא נחקרו חקירה נגדית. לא נבדק האם היו לטוענות הללו ולמי שלכאורה תמכו בגרסאותיהן מניעים זרים כלשהם. אך כל אלה לא מנעו מחברת הכנסת יחימוביץ' לקבוע החלטית, ללא כל סיוג, תוך ניצול מעמדה הציבורי הבכיר, שחבר הכנסת ברושי ביצע מעשה מגונה באיילת נחמיאס ורביץ, ושהוא פגע מינית גם בנשים האחרות שלטענתה פנו אליה. היא הבהירה והדגישה שהיא מאמינה לטענות גם ללא כל בדיקה, וקבעה, על סמך שיחות טלפון עמו, שהן נשים "נבונות, שקולות, אחראיות ואמינות, שאין להן ולו שמץ של אינטרס זר". על סמך שמיעה טלפונית של צד אחד בלבד, ללא חקירה, היא קבעה שברושי הוא תוקף מיני סדרתי, וחרצה שמקומו לא יכירו בכנסת.

כאשר ברושי הגיש תביעת דיבה נגד אבי גבאי, שכיהן אותו עברין מין, רבים כינו את התביעה הפחדה, בריונות, ו"תביעת השתקה", כלומר התייחסו אליה כאל תביעה לא לגיטימית.⁶⁹ היא לא נתפסה כתביעה שנועדה לטהר את שמו של המוכפש, אלא להשתיק את האמת ולהרתיע נשים מחשיפת פגיעות מיניות. למרבה המזל, בית המשפט לא נגרר אחרי אורח ציבורית זו. בדיון מקדמי קבע שופט בית משפט השלום בתל אביב, אביעם קיים, שאין לקרוא לאדם "עברין מין" אם לא הורשע על פי חוק.⁷⁰ בסופו של דבר הסתיימה התביעה בפשרה, במסגרתה התנצל אבי גבאי בפומבי ושילם לברושי פיצוי של 40,000 ש"ח והוצאות משפט.⁷¹

עמדתה החד צדדית של יחימוביץ' ממחישה את הסכנה הגלומה בשיח הפמיניסטי המושפע מן השיח של התקשורת הוירטואלית, ואת כל הקשיים המאפיינים את תרבות הקרבנות. יחימוביץ' אינה מהססת לבייש את ברושי בפומבי, ולכנות אותו תוקפן מיני סדרתי. את מי שהיא מגדירה כנפגעותיו היא מאדירה, משבחת ומייחסת להן אמינות בלתי מעורערת, מעצם שיוכן למעמד של "קרבנות". את הכחשותיו של ברושי היא מבטלת כלא אמינות, מכיוון שכבר קבעה שהוא שייך למעמד התוקפים המיניים. היא מתבססת על רכילות לא בדוקה, ומייחסת את מלוא האחריות לצד האחד, הפוגע, כדי לייחס אפס אחריות לצד הנפגע. יחימוביץ', שהיא חברת הרשות המחוקקת, מתעלמת לחלוטין מהגדרות החוק, ואינה מהססת להגדיר את נגיעתו של ברושי בנחמיאס ורביץ "מעשה מגונה" אסור, אף שבאופן מובהק אינה כזו. היא מתייחסת לנגיעה זו כאילו חומרתה משתווה לזו של פגיעה מינית חמורה, מתוך סירוב לדרג פגיעות על פי מדרג חומרה. היא מתכחשת לחלוטין לזכויותיו של ברושי לשם טוב, לחזקת חפות (לא רק במישור המשפטי, אלא בשיח הציבורי), להליך הוגן, ולהשארת העבר מאחור (התיישנות).

⁶⁸ אפשר לשמוע בדבריה טענה לפגיעה מגדרית: הקטנה שלה משום היותה אישה. ואולם אפילו לו נחמיאס ורביץ חשה כך באופן סובייקטיבי, רחוקה הדרך מקביעה נורמטיבית שזה היה אופי הנגיעה.

⁶⁹ יונתן ליס וחיים לוינסון, "גבאי בתגובה לאיום תביעת הדיבה של ברושי: ניסיונות הפחדה לא ישפיעו", **הארץ**, <https://www.haaretz.co.il/news/politi/1.6334657>, 30.7.2018

⁷⁰ רויטל חובל, "ביהמ"ש מתח ביקורת על דבריו של גבאי נגד איתן ברושי, 'עלולים להיות בעייתיים'", **הארץ**, <https://www.haaretz.co.il/news/elections/1.6786393>, 27.12.2018

⁷¹ גלעד מורג, "פשרה בתביעת הדיבה של ברושי - גבאי התנצל ויפצה", **Ynet**, 10.6.2019, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5522973,00.html>

השיח הציבורי סביב סערת ברושי, שהתרחשה בימי השיא של מיזם #MeToo, היה חד צדדי: גינויו של חבר הכנסת "עברין המין" היה גורף. קרולינה לנדסמן השמיעה את אחד הקולות הבודדים שהצביעו על הפגיעה הקשה בזכויות היסוד של ברושי. בהתייחסה להחלטתו של גבאי להשעות את חבר הכנסת על סמך תלונה אנונימית שלא נבדקה כתבה לנדסמן: "כמו במקרים רבים של תלונות על הטרדה או תקיפה מינית, כך גם במקרה של המתלוננת האנונימית על ברושי, לא ברור מאליו שהמלים מתארות תקיפה, גם אם האישה חשה מותקפת. גבאי ודאי אינו מוסמך לקבוע מה היה על פי העדות האנונימית של המתלוננת, אפילו אם הוא מאמין לה. גם אני איני מוסמכת לקבוע מה התיאור הנכון, אפילו אם אני מאמינה לה. זה בדיוק תפקידם של שופטים⁷²." היא זכתה בקיתונות של רותחין ממגיבות שהזדהו כפמיניסטיות, ובמאמר תגובה ארסי של צפי סער, שכותרתו "למה יש נשים ששמות זין על נפגעות תקיפה מינית"⁷³.

במקביל, במהלך שנת 2018, עסקה גם מפלגת מרצ בשני אירועים שנסבו על האשמות מיניות. באירוע האחד, נשלחה ליו"ר המפלגה הודעה על כך שמי מאנשי המפלגה ביצע בטוען מה שזה הגדיר כפגיעה מינית. האירוע, שהתרחש שנים רבות קודם לתלונה, הכיל מפגש מיני בהסכמה בין שני גברים צעירים, שהחל בבילוי משותף והסתיים במה שהטוען מגדיר כאקט מיני (ללא חדירה לגוף) שהוא אמנם הסכים לו, אך סלד ממנו וחש כלפיו גועל ודחייה. הנטען טען שלא ידע שהאקט המיני עורר בטוען דחייה, מכיוון שזה לא נתן כל ביטוי לתחושה כזו. הטוען סרב להגיש תלונה במשטרה או בכל פרום אחר, ויחד עם זאת דרש מיו"ר המפלגה להביא לסילוקו של חבר המפלגה ולמנוע התמודדותו בבחירות שעמדו להתרחש.⁷⁴

יו"ר המפלגה, שהצהירה כי היא "מאמינה למתלוננות", הסתפקה בטענה כדי לדרוש את סילוקו של חבר המפלגה, ומניעתו מהתמודדות בבחירות הקרובות. כל זאת ללא כל הליך, ללא בדיקת טענות הטוען, ובלא שלמפלגה יש סמכות כלשהי לדון בתלונה על אירוע שהתרחש בין שני אנשים פרטיים מחוץ להקשר מפלגתי שנים רבות קודם לכן. מוסדות המפלגה נקבעו בין דרישתה של יושבת הראש להדיח את חבר המפלגה לבין טענות משפטיות שהובאו בפניהם.⁷⁵ לבסוף הנטען פרש מן ההתמודדות כשנאמר לו שהוגשה נגדו תלונה נוספת שתפורסם בתקשורת עם שמו המלא אלא אם יפרוש.⁷⁶

חודשים ספורים לאחר מכן, יו"ר המפלגה טענה שהגיעו לאזניה מספר טענות נגד חבר מפלגה אחר. גם טענות אלה מתייחסות לאירועים שהתרחשו שנים קודם לכן, ללא כל קשר למפלגה, בהקשרים פרטיים, ועל פניו נראה שאין ברובן התנהגות מינית שהיא אסורה על פי הגדרות כל חוק. גם כאן יו"ר המפלגה טענה שהטענות ביקשו ממנה להביא לסילוקו של חבר המפלגה, וגם כאן היא פעלה בכל הדרכים כדי להשעות. בתוך כך היא התעלמה מגרסתו ומן העובדה שהוא תבע את הטענות בגין לשון הרע ואף הגיש נגדן תלונות במשטרה, ושההליכים המשפטיים הללו תלויים ועומדים. היא טענה שהיא מאמינה למתלוננות, שלא ייתכן שתועלה תלונה על הטרדה מינית נגד חבר מפלגה והמפלגה לא תטפל בה, בין אם יש לה סמכות על פי חוק ובין אם לאו, ושהפגיעה ברגשות הטענות מצדיקה סילוק והרחקת הנטען ללא הפעלת שיקולים של מידתיות. כל חברי הכנסת של המפלגה הצטרפו לעמדת יו"ר המפלגה.

⁷² קרולינה לנדסמן, "גבאי חלש מול נשים, אסור היה לו להשעות את ברושי", **הארץ**, 31.7.2018, <https://www.haaretz.co.il/news/politi/premium-1.6334778>

⁷³ צפי סער, "למה יש נשים ששמות זין על נפגעות תקיפה מינית", **הארץ**, 31.7.2018, <https://www.haaretz.co.il/gallery/mejunderet/premium-1.6335935>

⁷⁴ הדברים האמורים כאן מבוססים על היכרות אישית של הכותבת עם המקרים המתוארים. הם אינם מתועדים בשום מקום.

⁷⁵ גילוי נאות: אני הופעתי בפני פורומים של המפלגה והבהרתי שדברי הטוען אינם מגלים עילה, ושהמפלגה חסרת מעמד או סמכות לבדוק את הדברים.

⁷⁶ אני סבורה שאולטימטום זה מהווה סחיטה באיומים.

חבר המפלגה הנטען עתר לבית הדין של מרצ בטענה שיו"ר המפלגה, שמינתה "בודקת" מטעמה לטפל בטענות שהושמעו נגדו, פועלת ללא סמכות. כתב הטענות שהגישה היו"ר מכילים את כל הטיעונים שהוצגו בסעיפים הקודמים ואשר שוללים את חזקת החפות, את הזכות להליך הוגן, את המידתיות ואת כללי הסמכות המגדירים מי רשאי לטפל באיזו תלונה.⁷⁷

ביום 2 במאי, 2019, בית הדין המשמעתי של מרצ פרסם את פסק דינו.⁷⁸ חמשת שופטי ההרכב קיבלו פה אחד את עמדת התובע, וקבעו שהיו"ר פעלה ללא סמכות ועליה לחדול מיד. ארבעה מן השופטים קבעו ברוב דעות שהתנהלותה בפרשה הוותה "התנהגות לא הולמת". בית הדין הכריז שלא הגיעה אליו ולו תלונה אחת על התנהגות לא נאותה של התובע, ולכן היו"ר אינה רשאית לטעון כי היא מטפלת בארבע תלונות. בית הדין של מרצ עמד על שלטון החוק וזכויות האדם. תגובתה המיידית של היו"ר, ביחד עם ח"כ מיכל רוזין, היתה דחיית פסק הדין, וטענה כי הוא מחזיר את המאבק הפמיניסטי עשרות שנים לאחור. הן הבטיחו להמשיך בקידום המהפכה הפמיניסטית ולא לתת לבית הדין לעצור בעדן.⁷⁹

אירועים אלה, שזכו בתשומת לב ציבורית, מעידים כי השיח הפמיניסטי של מיזם #MeToo, המושפע מכללי ההתנהלות בתקשורת הוירטואלית ומתרבות הקרבנות, חילחל לעמדותיהן של חברות כנסת, שמציגות אותו כמתקדם וחיובי. כפי שהוצג בסעיפים הקודמים, שיח פמיניסטי זה מכיל קווי דמיון לתרבות הקרבנות האמריקאית, ולכן מערר חשש שכמוה יפגע בכבוד אדם וחיה וזכויותיהם, תוך גילום דפוסיים של תרבות הדרת-כבוד.

סיכום

פמיניזם הכבוד, שחלק מן הציבור הישראלי תופס פשוט כ"פמיניזם", ושהחוק הישראלי למניעת הטרדה מינית מגלם ומבטא, משלב את הפמיניזם הרדיקאלי עם השקפת עולם המקדשת את כבוד אדם וחיה על מכלול הזכויות הנגזרות של כל מתלוננת וכל נילון. פמיניזם זה חושף את הדרת-הכבוד הפטריארכלית, שהמבנה החברתי הפטריארכלי יונק ממנה את חיותו הערכית. פמיניזם הכבוד ממיר את הדרת-הכבוד הפטריארכלית במחויבות לכבוד הסגולי ולכבוד המחיה ולכל זכויות האדם הנגזרות מהם. מחויבות זו צריכה להיות, על פי פמיניזם הכבוד, הבסיס הערכי של החברה שתהיה משוחררת מכבלי הפטריארכיה והדרת-הכבוד. בנוסף, המחויבות לזכויות האדם צריכה להנחות כל טיפול בתלונה, לרבות על הטרדה מינית, גם בהווה.

בסוף העשור השני של המאה ה-21, יש בין המשתתפות בשיח הפמיניסטי בתקשורת הוירטואלית מי שמוותרות על המחויבות לכבוד אדם וחיה. יתירה מכך, מבלי משים, למען היעילות והניצחון, הן מאמצות את הגיונה של תרבות הדרת-כבוד (בעיקר על ידי השימוש בביוש, ובהעדפת קבוצת הנשים באופן גורף על פני קבוצת הגברים), ולכן מחזקות ומנצחות אותה. מגמה זו מהווה רוח צידית, אשר מסיטה את הפמיניזם הישראלי מדרכו.

⁷⁷ גילוי נאות: אני הגשתי לבית הדין של המפלגה חוות דעת לפיה המפלגה חסרת מעמד או סמכות לבדוק את הדברים.

⁷⁸ 4/2019, נמרוד ברנע נ' יו"ר המפלגה, ח"כ תמר זנדברג.

⁷⁹ ביום חמישי, ה-20 ליוני, שידרה תכנית "המקור" תחקיר שעסק בפרשה זו.

<https://13tv.co.il/item/news/hamakor/season-16/episodes/c39i5-1044516/> התגובות לתחקיר היו סוערות, והביאו מספר פמיניסטיות שמזדהות עם #MeToo לנקוט עמדה ביקורתית ולדרוש שישומו לו גבולות. אריאנה מלמד, "התחקיר המושלם של רביב דרוקר חשף את הדורסנות אליה עלולה להקלע מי טו", **הארץ**, 14.6.2019. <https://www.haaretz.co.il/gallery/television/tv-review/1.7368876>

מיזם #MeToo השיג הישג אדיר, שאי אפשר להפריז בחשיבותו, בקריאת תיגר על זיהוי פגיעה, ופגיעה מינית בפרט, עם בושה. זהו צעד גדול לקראת פירוק הסדר הפטריארכלי הדכאני. ואולם בלהט הקרב ובתשוקת הניצחון, חלק מן המשתתפים והמשתתפות בשיח הפמיניסטי בתקשורת הוירטואלית הלך צעד אחד רחוק מדי, ובמקום לצאת מתרבות הדרת-הכבוד מכל וכל — הפך אותה על ראשה. לפי גישת ההיפוך, קרבנות מינית (במיוחד נשית) היא משאב חברתי המזכה בהדרת-כבוד ובמעמד גבוה, ועמם באמינות מוחלטת. מנגד, "הגמוניות", כלומר גבריות, היא בושה, שמשמעה גם העדר אמינות, והעדר זכויות לחזקת חפות, להליך הוגן, לעקרון המידתיות ולהשאת העבר מאחור. אבל אם הסדר החברתי המושתת על הדרת-הכבוד הוא פוגעני בחברה הפטריארכלית — הוא יהיה כזה גם בחברה ההופכת את הסדר הפטריארכלי על ראשו. כל ההבדל הוא שאנשים שונים יסבלו מן הדיכוי וההשתקה שהוא מזמן.

הדרך למגר את הדרת-הכבוד הפטריארכלית ואת השעבוד וההפליה שהיא מכילה היא להשתחרר מדפוסי הדרת-הכבוד, ולהחליפם במחויבות לכבוד הסגולי ולכבוד המחיה. משמעותו של צעד כזה היא לשחרר את שני הצדדים ממערכת הדרת-הכבוד והבושה. משמעותו היא לבחון בכל מקרה, באופן מקצועי ואחראי, כיצד ועד כמה נפגעו הכבוד הסגולי וכבוד המחיה של מי שמתלוננת על פגיעה, וכיצד ראוי להגביל את כבוד מחייתו של מי שהוכח שגרם לפגיעה זו.⁸⁰ גישה זו אינה משפטנית אלא ערכית. ראוי שתבוא לידי ביטוי לא רק בבתי המשפט ובבתי הדין, אלא בכל שיח ציבורי ופרטי. היא שואפת להנחיל את ערכי כבוד אדם וחווה לציבור כולו, וגם להשתית עליה את מערכת המשפט.

אם הפמיניזם הוא מאבק לזכויות אדם וחווה, תנועת שחרור מדיכוי, תנועה לתיקון עולם, הוא אינו יכול לפגוע בזכויות אלה ולכרות את הענף שעליו הוא יושב. הוא חייב — ויכול — להאבק על מטרותיו בלי לחבל בערכי הליבה שעליהם הוא מסתמך. ואני מאמינה שפמיניזם הוא אכן מאבק לזכויות אדם וחווה, תנועת שחרור מדיכוי, תנועה לתיקון עולם.

⁸⁰ ענישה מכל סוג היא תמיד פגיעה בכבוד מחייתו של הנענש, משום שהיא כופה עליו משהו שהוא לא בחר בו מרצונו החופשי. בעולם של כבוד סגולי וכבוד מחיה, ענישה לעולם אינה פוגעת בכבוד הסגולי.